

BORVIDÉK FEJLESZTÉSI TANÁCS

HAGYOMÁNY - TERMÉSZET - MODERNITÁS

A Tokaji Borvidék Területfejlesztési Konceptiója

„Világhírű Borvidék 2030”

Készítette:

Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács Munkaszervezete

2023 március

Tartalom

Bevezetés.....	2
1. Jövőkép	6
2. A kiemelt térség fejlesztési elvei	8
2. 1. Fenntarthatóság szempontjainak teljes körű érvényesítése	8
2. 2. Esélyegyenlőség megteremtése	9
2. 3. A partnerségi kapcsolatok figyelembevétele	9
2. 4. A térségfejlesztés integrált szemléletű megvalósítása	9
2. 4. 1. A természeti táj adta lehetőségek, problémák és kihívások kezelése.....	10
2. 4. 2. A Tokaji borvidék társadalma, a problémák és kezelési lehetőségek	12
2. 4. 3. Gazdasági helyzet – versenyképes ágazatok fejlesztésének szükségessége.....	13
2. 4. 4. Társadalmi célú helyi gazdaságfejlesztés	17
3. A kiemelt térség átfogó céljainak meghatározása	19
3. 1. Átfogó célok	19
3. 2. Stratégiai célok	20
3. 3. A fejlesztési célok értelmezése a térség különféle sajátosságokkal rendelkező területi részegységeire	23
4. Külső koherencia vizsgálat	30
5. A területfelhasználás alapelvei	48
6. Felelősség és intézményrendszer	49
A Világörökségi Gondnokság feladatai.....	51
7. A tervezési folyamat, a társadalmasítás és legitimáció leírása.....	55

BEVEZETÉS

A 2014 és 2020 közötti Európai Uniói tervezési időszak jelentős mérföldkövet biztosított az ország eltérő fejlettségi adottságokkal rendelkező régióinak a közeledéshez, társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségeinek csökkentéséhez, az elmaradott térségek számára a felzárkózáshoz, amelyhez a fejlesztési forrásokat a területi és ágazati operatív programok nyújtották.

Hasonlóan a jelenleg futó, 2021-2027 közötti programozási időszak területi operatív programjának, a Terület- és Településfejlesztési Operatív Program Plusznak (TOP Plusz) a korábbi Terület- és Településfejlesztési Operatív Programhoz (TOP) hasonlóan egyik célja, hogy megfelelő alapot biztosítson a területi alapú fejlesztések tervezéséhez és megvalósításához a térségi egyenlőtlenségek további mérséklése érdekében. Ezért a különböző területeken továbbra is szükség van a sajátos térségi adottságokra meghatározott és indokolt fejlesztésekre, a térség fejlődésére történő jótékony hatásaik bemutatására.

A TOP Plusz Magyarország társadalmi és gazdasági szempontból kevésbé fejlett régióinak és fejlett régiójának, azaz a fővárosnak a területi alapú, vagyis térségi és települési szintű fejlesztéseit támogatja, kiemelt figyelmet fordítva a legkevésbé fejlett régiók és elmaradott térségek fejlesztésére, valamint szerepet vállal a kiemelt térségek, így Tokaj-Hegyalja felzárkózásának támogatásában is.

A 2021-2027 közötti időszakban a területi operatív program szakmai tartalmának meghatározásáért a Pénzügyminisztérium az első helyen felelős tárca. Jelen fejlesztési koncepció, valamint a területfejlesztési program módszertani kialakítása egyrészt a 218/2009. (X. 6.) Korm. rendelet alapján történt, emellett az elkészítéséhez (a Tokaji Borvidék esetében a korábbi, 2017. évben elfogadott Koncepció és Program felülvizsgálatához) szükséges tervezési folyamatot a Pénzügyminisztérium által megadott „Útmutató a megyei önkormányzatok, a főváros és a kiemelt térségi fejlesztési tanácsok számára a területfejlesztési program elkészítéséhez” c. dokumentum, valamint a 218/2009. (X.6.) Kormányrendelet (továbbiakban: Rendelet) határozta meg. A Koncepció tartalmi elemei ezek alapján:

- a kiemelt térség jövőképe
- a kiemelt térség fejlesztési elvei
- a kiemelt térség fejlesztésének átfogó célja
- a fejlesztési célok értelmezése a térségen belül különféle sajátosságokkal rendelkező területi részegységekre
- helyzetértékelés, a jövőkép, a fejlesztési elvek és az átfogó cél kapcsolata

- külső koherencia: a célrendszer kapcsolata más országos és megyei tervdokumentumokkal
- a terület-felhasználás alapelveit lefektető koncepció kidolgozása.

A koncepció készítésének célja a Tokaji borvidék stratégiai fejlesztési irányainak a meghatározása, a térség értékeit középpontba állító jövőkép alapján, a területfejlesztés célkitűzéseinek és alapelveinek a kijelölése, azok elérését biztosító programok és intézkedési kereteinek koncepcionális rögzítése.

A koncepció megalkotásához szükséges volt a térség egészére vonatkozó fenntartható jövőkép és vízió kialakítása, a fejlesztési irányvonalak meghatározása, amely rendkívül alapos helyzetfeltárást igényelt. Ennek megalapozására elkészült a térség egészére vonatkozó helyzetértékelő kutatás, amely idősoros összehasonlító elemzéseivel trendeket mutat be és helyzetképet nyújt a térség társadalmi, gazdasági, környezeti és infrastrukturális állapotáról. A helyzetelemzés és értékelés tovább vizsgálta a 2016-2019. év közötti változásokat.

A fejlesztési koncepció készítésénél, valamint felülvizsgálatánál figyelembe kellett venni, hogy a Tokaji borvidék térségének sajátos a természet-földrajzi, illetve gazdasági helyzete: egyrészt az elmúlt években jelentősen megváltoztak a gazdasági körülmények, másrészt a Tokaji borvidék turisztikai szerepköre felértékelődött, kiemelt térségként fejlesztésre került, a Tokaj-Zemplén fejlesztési térségként pedig a gazdaságfejlesztési program vette kezdetét 2021-től. Az új EU tervezési időszak azt igényli, hogy a Tokaji borvidék fejlesztési koncepciója – figyelembe véve a térség értékeit – újszerű, dinamikus megközelítéssel és tartalommal készüljön.

A Tokaji Borvidék jelentősége a fejlesztéspolitikában, tervezési előzmények

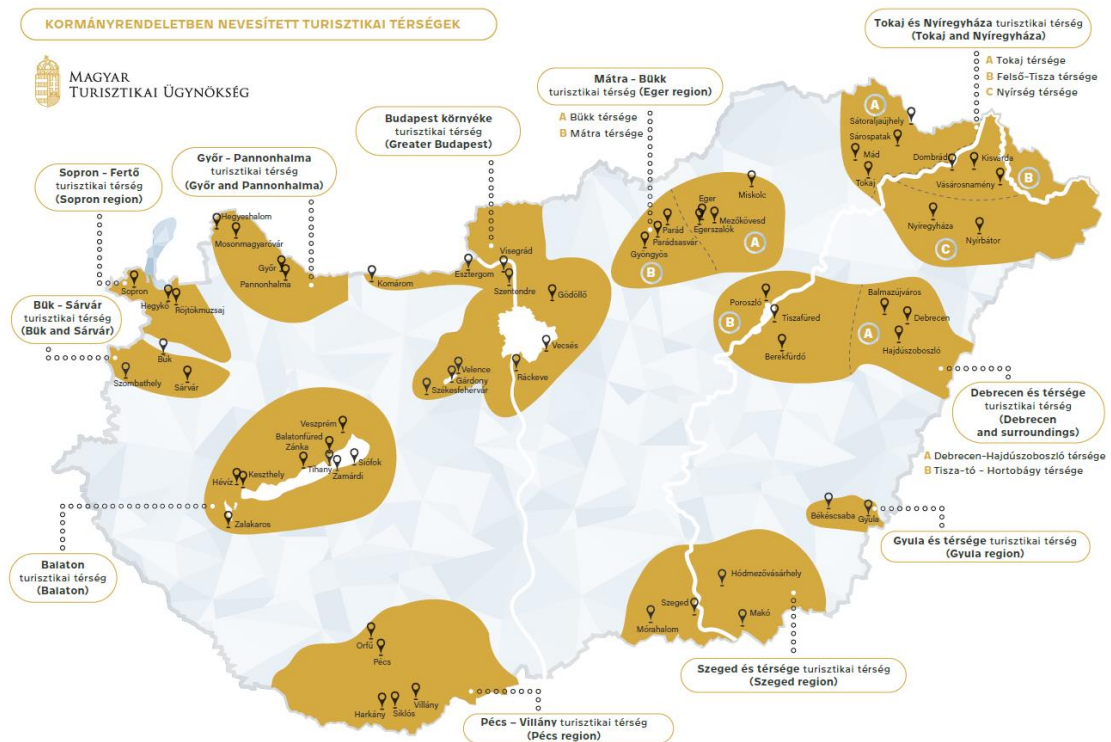
Az OFTK 1/2014. (I. 3.) OGY határozat 2014. február 8-i módosításával megtörtént a Tokaji borvidék kiemelt térséggé nyilvánítása. A világörökségi helyszín és védőövezete 27 település közigazgatási területét fedi le. Az ország legjelentősebb történelmi borvidékének hosszú távú fejlesztését, valamint az ezt megalapozó helyzetfeltárási kutatást, a fejlesztési koncepció és program kidolgozását, több tényező, törvény és kormányhatározat indokolja.

- 1) Egyrészt a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény 15. paragrafus intézményi háttérrel biztosít a térség fejlesztési feladataira vonatkozóan, 17. paragrafusa nevesíti a Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács működését.
- 2) Tokaj-Hegyalja 2002 óta világörökségi helyszín (Tokaj-hegylajai történelmi borvidék kultúrtáj), hiszen olyan kiemelkedő egyetemes értékkel bír, amely Magyarország és a világ számára, kiemelkedő jelentőségű. A világörökségi cím, a világörökségről szóló 2011. évi LXXVII. törvény megköveteli, hogy ami nemzeti érték és nemzetközi érdeklődésre tarthat

számot, a tervezés során prioritásként szerepeljen. A törvény értelmében a világörökségi terület védelme, fennmaradása és értékőrző használata közérdek.

- 3) Az 5/2012. (II. 7.) NEFMI rendelet a Tokaj-hegyaljai történelmi borvidék történeti tájja nyilvánításáról, az 1991/2013. (XII.29.) Korm. határozat a világörökség részét képező Tokaj-hegyaljai borvidékhez tartozó települések fejlesztéséről rendelkezik;
- 4) A fentiek mellett Tokaj-Hegyalja szerepének nemzeti szintű fontosságát a Kormány további dokumentumokban is megfogalmazta. A Kormány, a BOR-VIDÉK Tokaj-Hegyalja Nemzeti Program előkészítéséről szóló 1981/2013. (XII.29.) Kormány határozatban foglaltak értelmében célul tűzte ki a Tokaji borvidék térségének természeti, társadalmi, gazdasági és kulturális környezetet egyaránt érintő, az ökológiai egyensúly fenntartásával történő komplex fejlesztését. Éppen ezért különösen fontos, hogy társadalmi és gazdasági helyzetének megfelelő, környezeti adottságaihoz leginkább illeszkedő programok, fejlesztési tervek készüljenek.
- 5) A borvidék gazdasági szempontból is fókuszpontba került 2016. év végétől. A turisztikai térségek és a kiemelt turisztikai fejlesztési térségek meghatározásáról szóló **429/2016.** (XII. 15.) Korm. rendelet (jelenleg már nem hatályos) 1. számú mellékletében Magyarországon három térséget határolt le: Balaton; Sopron-Fertő; Tokaj, Felső-Tisza és Nyírség kiemelt turisztikai fejlesztési térséget. A Tokaj, Felső-Tisza és Nyírség kiemelt turisztikai fejlesztési térség további három alterületet foglalt magába: Tokaj turisztikai fejlesztési térség 72 településsel, Felső-Tisza turisztikai fejlesztési térség 25 településsel és a Nyírség turisztikai fejlesztési térség 7 településsel. A 2016. évi rendelet szerint *„kiemelt turisztikai fejlesztési térség olyan turisztikai térség, amely a beutazó turizmus szempontjából kiemelkedő jelentőségű vagy célzott fejlesztések eredményeként azzá tehető, ezért koncentrált fejlesztéséhez országos érdeke fűződik.”* Ezek fejlesztésére az állam 100%-ban állami tulajdonban álló nonprofit gazdasági társaságokat létesít. A terület lehatárolásakor a rendeletben csak a turisztikailag releváns településeket sorolták fel, de ez nem azt jelenti, hogy a területen található egyéb települések ne lennének a fejlesztési régió részei.
- 6) 2020-ban a Kormány átalakította hazánk turisztikai térképét és a turisztikai térségek meghatározásáról szóló 429/2020. (IX. 14.) Korm. rendeletnek megfelelően Magyarországon 11 turisztikai térséget jelölt ki a Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2.0-val összhangban. A Tokaj és Nyíregyháza turisztikai térség a Tisza jobb és bal parti településeit fogja össze. A kiemelt desztináció szerepe mind a fejlesztéspolitikában, mind pedig a térség hazai és nemzetközi megjelenítésében rendkívüli jelentőséggel bír az elkövetkező időszakban.

1. ábra Magyarország turisztikai térségei

- 7) Önállóan került nevesítésre, a Borvidéket is magában foglaló Tokaj-Zemplén Térség. A fejlesztésének szükségességét megalapozó kormányzati intézkedésekről szóló 1791/2020. (XI. 11.) Korm. határozat és a Tokaj-Zemplén Térség Fejlesztési Program megvalósításához nyújtandó célzott pénzügyi támogatás felhasználásának feltételrendszerét a 2038/2020. (XII. 29.) Korm. határozat rögzíti, a pénzügyi támogatás felhasználását a meghatározott fő fejlesztési irányok mentén. A 2020. év végén elkészült Tokaj-Zemplén Regionális Fejlesztési Terv célul tűzte ki, hogy Tokaj-Zemplén térsége Budapest és Balaton után a harmadik legjelentősebb turisztikai régiójává váljon Magyarországnak. A Program előkészítésére és megvalósítására a Tokaj-Zemplén térség fejlesztéséért felelős kormánybiztos irányítása mellett, a Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács bevonásával kerül sor.

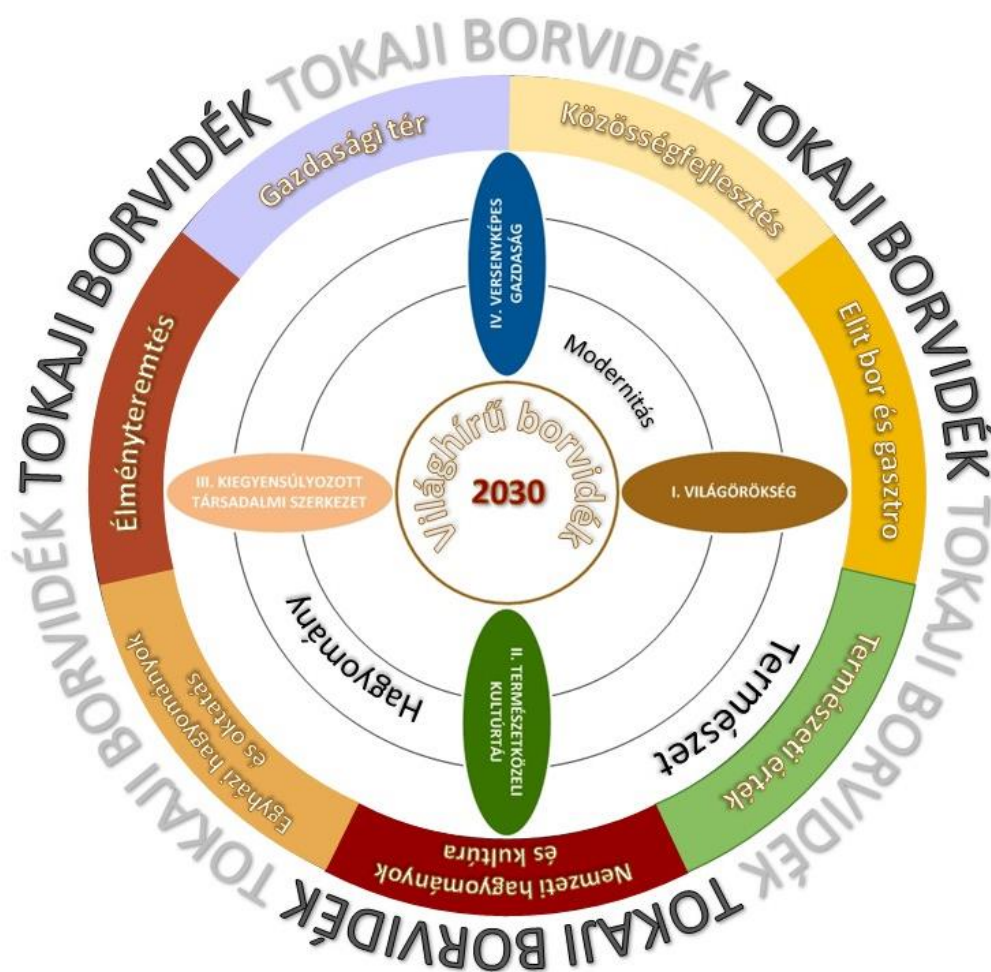
A Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács Munkaszervezete 2016. októberben alkotta meg A Tokaji Borvidék Területfejlesztési Programja Stratégiai és Operatív Program c. munkát, amely 2017. márciusában került elfogadásra. Jelen koncepció és program – a fejlesztések racionális és megalapozott kijelölése kapcsán – a korábbi dokumentumok felülvizsgált és aktualizált változatát foglalja magában.

1. JÖVŐKÉP

A területfejlesztés során egy világos iránymutató vízió meghatározásának és a társadalmi támogatottságnak megkülönböztetett szerepe van. A Tokaji borvidék értékeinek figyelembevételével, a helyzetértékelés és identitástérképezés kutatási eredményei alapján meghatározásra kerültek a kiemelt térség hosszú távra szóló horizontális és átfogó céljai, fejlesztési elvei, valamint egységes **jövőképe**, amely mentén a területfejlesztés halad:

„Világhírű Borvidék 2030”

A Tokaji borvidék a fejlett és fenntartható természet, társadalom és gazdaság térsége, minőségi élettér és lakókörnyezet, melyet a helyi közösségben rejlő egyedi értékeken alapuló hagyomány és modernitás harmóniája jellemez.

2. ábra: A területfejlesztési koncepció jövőképe és célrendszere

A Tokaji borvidék kettős arculatú térség. Egyfelől helyben megtalálhatóak egy világhírű borvidék fejlesztéséhez szükséges természeti-környezeti adottságok, a történelmi borvidék szőlőterületei, az épített környezet, élő hagyományok, tudás és szakértelem. Másfelől az ország társadalmilag-

gazdaságilag leghátrányosabb térségei közé tartozik, a szegénységben élő, leszakadó rétegekkel és a magas elvándorlással. A borvidék fejlesztése során elsőrendű kihívás ezzel a problémával szembesülni, megoldási lehetőségeket keresni a helyi társadalom szellemi és gazdasági megújulására, mindemellett párhuzamos cél egy élhető lakókörnyezet, dinamikus gazdasági tér kialakítása.

A helyi gazdaságfejlesztés egy összetett folyamat, ami a célok és eszközök széles tárházával rendelkezik. Ezek összehangolt alkalmazásának lehetősége jelentős mértékben függ az adott terület egyedi szükségleteitől és problémáitól. Ebben a folyamatban fontos, hogy a helyi szereplők együttműködjenek a helyi gazdasági tevékenységek ösztönzése érdekében, olyan akciókat hajtsanak végre, amelyek a helyi adottságokhoz illeszkednek, a helyi erőforrásokra építenek, a meglévő és az új helyzetekből következő kínálat és kereslet összehangolására törekuszenek, valamint a térség egészében gondolkodjanak, ne egyéni vagy települési érdekek mentén.

A vállalkozói szféra, az önkormányzatok és a helyi közösség együtt gondolkodása és közös akciói segíthetik elő, hogy a speciális helyi adottságokra építve a közösség képes legyen a változó körülmények között saját értékeit és lehetőségeit tudatosítani, kiteljesíteni és gazdasági tőkévé alakítani. Tokaj-Hegyalja csak az itt élők összefogásával őrizheti meg az évszázados hagyományokhoz méltó arculatát és nyerheti vissza helyét a világ kiemelkedő jelentőségű, prémium borokat előállító vidékei között.

A területi tervezés során fontos, hogy ne elaprózottan, túlzottan diverzifikáltan, vagy túl általános sémákban gondolkodjunk. A Borvidékhez tartozó települések mindegyike sajátos értéket képvisel, amit célszerű megőrizni a jövő nemzedékek számára. A múlt örökségét ötvözni kell a huszonegyedik századi modern kor követelményeivel. A megőrzésre érdemes értékek fennmaradását, a fiatalok számára a képességeik kibontakoztatását támogató izgalmas feladatokat jelentő térség- és településfejlesztéstől remélhetünk.

A közösen kimunkált fejlesztési elképzelések az előfeltételei annak, hogy a borvidék a már itt élő embereknek megfelelő életminőséget biztosítson, de annak is, hogy hazavárja, vonzza és letelepedésre sarkallja a tokaji bor és borvidék hírnevét öregbíteni képes szakértelmiséget, az egyedi ötletekkel bíró, azokat megvalósítani szándékozó agilis fiatalokat.

2. A KIEMELT TÉRSÉG FEJLESZTÉSI ELVEI

2. 1. Fenntarthatóság szempontjainak teljes körű érvényesítése

A környezeti fenntarthatósági szempontoknak kiemelt figyelmet kell kapnia a fejlesztések előkészítése, megvalósítása és a létrehozott eredmények fenntartása során. Cél kell legyen a zöld közbeszerzések lebonyolításának előnyben részesítése, az energiahatékony megoldások alkalmazásának ösztönzése az infrastrukturális beruházások tervezése és megvalósítása során, a barnamezős beruházások előnyben részesítése a zöldmezős fejlesztésekkel szemben, a hulladékok elkülönített (szelektív) gyűjtésének ösztönzése, a rekultiváció elősegítése (korábbi bányászati tevékenység, elhagyott iparterületek). Végül nem utolsó sorban a fenntartható, a helyi adottságokhoz és teherbíró képességhez illeszkedő kiegyensúlyozott tájhasználatát, a természeti értékek, vízbázisok védelmét, a környezeti károk/szennyezés csökkentését, az értékőrzés általános érvényesítését jelenti a fenntarthatóság. Törekedni kell a gazdasági fenntarthatóság szempontjainak érvényesítése során a rendelkezésre álló források hatékony felhasználására, gazdaságilag önfenntartó beruházások megvalósítására. Fontos a megfelelő lépték megválasztása, az adott fejlesztési igények racionális és erőforrás-hatékony módon történő kielégítése, a fizikai, beruházási és soft, program jellegű elemek megfelelő arányának kialakítása. A jövőben elsődleges, hogy az itt élők, gazdasági és önkormányzati szereplők klíma- és energiatudatossága jelentősen javuljon, épüljön be a mindennapi, hétköznapi életbe a fenntartható magatartás. Ennek elősegítése pedig a helyi véleményformálók, döntéshozók egyik legfontosabb feladata helyi klímavédelmi, az energiahatékonyáshoz és a klímasemlegességet célzó stratégiák készítése, nem csupán kötelezően előírt, hanem jól látható, minden célcsoport számára valódi szemléletformálás megvalósítása. Fontos kiemelni, hogy a szőlőterületeket alapvetően érintik a klímaváltozás negatív hatásai, így ehhez kapcsolódó kutatások megvalósítása, a klímaváltozáshoz való alkalmazkodás elősegítése is rendkívül fontos feladat.

A fejlesztési célok és elképzelések tervezése és kivitelezése során be kell tartani a védett természeti területek és a Natura 2000 hálózat területeire vonatkozó jogszabályokat. Az országos jelentőségű védett természeti területekre vonatkozó előírásokat a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény rendelkezései, míg a Natura 2000 területekre vonatkozó szabályozásokat az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről szóló 275/2004. (X.8.) Korm. rendelet rendelkezései tartalmazzák.

2. 2. Esélyegyenlőség megteremtése

A fejlesztések során kiemelten kell kezelni az esélyegyenlőség megteremtését és érvényesítését, amely magában foglalja a hátrányos helyzetű, speciális igényű társadalmi csoportok (iskoláskorúak, idősek, kisgyermekesek, kismamák, látás-, mozgássérültek, és mozgáskorlátozottak, alacsony státuszúak stb.) érdekeit. Ez egyrészt kiterjed a fizikai és infokommunikációs akadálymentesítés megvalósítására, a társadalmi csoportok igényeihez kiterjesztett szolgáltatások fejlesztésére, a közjavakhoz, közszolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés biztosítására, másrészt, a társadalmi befogadást és felzárkóztatást szolgáló fejlesztések ösztönzésére. Emellett cél a minőségi foglalkoztatás fejlesztése, megteremtése, valamint az oktatás, a készségek, a társadalmi befogadás és az egészségügyi ellátáshoz való egyenlő hozzáférés biztosítása.

2. 3. A partnerségi kapcsolatok figyelembevétele

A partnerség elvének érvényesítése a térségfejlesztési és programozási folyamat során többek között a helyi lakosság, civil szervezetek, önkormányzati és térségi államigazgatási intézmények, nemzeti park, magánszektor és egyéb érintettek bevonásával történő közösségi tervezésben, iterációs folyamat eredményeként, a társadalmiasítás, a nyilvánosság, átláthatóság biztosításában, a szemléletformálás és társadalmi felelősségvállalás erősítésében, és nem utolsósorban a határon átnyúló együttműködések keretében valósul meg. Utóbbi kiemelt fontosságú, így az interregionális innovációs együttműködések kialakítása, a határmenti kohézió megteremtése, közös gazdasági programok és fejlesztési területek a térség fejlődésének alapvető pillérévé válhat.

2. 4. A térségfejlesztés integrált szemléletű megvalósítása

Az integrált térségfejlesztést, mint horizontális célt a nem egymással versengő települések vonatkozásában meghatározott fejlesztések, az egyedi értékeken alapuló, közösségi szinten megvalósuló komplex fejlesztéspolitika támogatása jelenti, mely során a települési érdekérvényesítés a térségi szempontokkal összhangban kell, hogy történjen.

A településeknek a közösségi érdekek mentén, egymást erősítve, valós és jól látható konszenzusra kell jutniuk a kívánt térségfejlesztési cél elérése érdekében. A térségnek egységesen kell megjelennie, a településeknek pedig az eddigieknél jóval erőteljesebben szükséges együttműködni. Az együttműködés vertikális integrációt hoz létre, amiben minden településnek megvan a maga helye

és szerepe. Az igazi konszenzushoz az kell, hogy a települések hajlandóak legyenek a hosszú, illetve nagytávra vonatkozó irányvonalak mentén a megegyezésre.

2. 4. 1. A természeti táj adta lehetőségek, problémák és kihívások kezelése

A domborzat, a talajtani adottságok, a mikroklimatikus viszonyok és az itt élő emberek együttes jelenléte alakította Tokaj-Hegyalja arculatát, mely a térség emblematisztikus szőlő és bortermelésének köszönheti jelenlegi képét.

Jelen fejlesztési koncepció egyik fontos eleme a természet, a tájpotenciál kiaknázása. A Tokaji borvidék rangos természeti értékei, így elsősorban a világörökségi kultúrtáj, szőlőtermő-területek, továbbá a Bodrog és a Tisza, azok kiterjedt árterei, a vízfolyások és kisebb természetes és mesterséges tavak, a Natura 2000 területek, a természetvédelmi oltalom alatt álló területek egyértelmű erősségei a területnek.

A meglévő természetvédelmi területek nem fedik le az összes természetileg értékes területet – különösen a Zemplén lankái és a Bodrog folyó között azok kiemelkedéseit, dombjait, amelyek védett és veszélyeztetett botanikai értékeket rejtnek. Ezek a kiemelkedések zömében egykori, felhagyott szőlő dombok, vagy sziklagyepek, amelyek táji értékeikben is jelentősek. Ilyen terület például a Sárospatak határában lévő Szemince-hegy északi lankája. A hegyvidéki és erdőterületek olyan értéket képviselnek, amelyek egyedülálló fejlesztési lehetőségeket rejtnek magukban. A területek ökológiailag fenntartható megőrzése – figyelembe véve az ártér természetes határát és az elöntés éves változásait – alapvető szempont a fejlesztések során.

A geológiai adottságoknak köszönhetően olyan ásványkincsek találhatóak a térségben, amelyek szintén évszázados értékei Tokaj-Hegyaljának. A nemfémes ásványi anyagok felhasználása sokrétű, mely nagyszámú ember számára biztosít megélhetést. Problémaként, valamint konfliktusforrásként jelenik meg a kitermelő helyek környezetterhelése, valamint a tájsebek kedvezőtlen hatása. A bányászat elsorvasztása, megszüntetése nem cél, mivel a tájegység történelmi, gazdasági, kulturális életéhez és örökségéhez szorosan kapcsolódik, illetve jelentős számú nyersanyag hazai lelőhelye itt található. Ezen nyersanyag fajtákon belül egyes esetekben a hazai kitermelhető készlet közel 80 %-a itt összpontosul. A területfejlesztési koncepció azonban nem támogatja újabb bányák létesítését. A világörökségi, természeti és lakosság-életminőségi szempontok figyelembevételével és ezzel összefüggésben a környezeti terhelés csökkentése, fenntartható, innovatív technológiák alkalmazása elengedhetetlen a fenntartható társadalmi és természeti viszonyok továbbvitelért, fejlesztéséért.

Az erdők természeti értéke a tájidegen fafajok telepítése miatt csökkent. Fontos, hogy a természeti környezet ne romoljon tovább, az erdők természetessége helyreálljon, a mára már értékes élőhelyé alakult területek megmaradjanak, a természeti tőke folyamatosan növekedjen, illetve a megfelelő adottságú felhagyott szőlő termőhelyek újra művelés alá kerüljenek.

A vízhálózat turisztikai értéke vitathatatlan, hiszen a Bodrog és vízgyűjtő tere egyedülálló élményt, lehetőséget nyújt az itt élőknek és ideérkezőknek, világörökségi és Ramsari terület. Azonban gyengeség, hogy Tokajnál a térséget érintő Tisza és a térséget átszelő Bodrog folyómedre és – partvonala gyakran nem megfelelő kémiai, fizikai vagy ökológiai állapottal rendelkezik. Döntően infrastrukturális okok miatt a horgászat, a turisztikai lehetőségek, és a hajózás lehetősége sem kellőképp kihasznált. Emellett fontos kérdés, hogy az árteret a megfelelő módon hagyjuk a térségben szabadon és/vagy avatkozunk be ezen területeken. Gazdag felszín alatti vízkészlettel rendelkezik a terület, azonban a kutak, forráshelyekminősége több településen fejlesztendő, főként a talajvíz szintjében. Emellett a nagyárvízi mederre, illetve vízbázisok védelmére is elsődleges szempontként kell tekintenünk.

A térségben jelentős természetátalakítás történt, erről tanúskodik számos település esetén a természeti tőke index alacsony értéke (a természetközeli állapot egyre kevésbé maradt meg Tokaj-Hegyalján). Az invazív fafajok térnyerése miatt a természetközeli erdőterületek száma csökken, amely tovább gyengíti a borvidék természeti állapotát.

A birtokszerkezet változásai, a rendszerváltozást követően a tulajdonviszonyok átalakulása, a szőlő művelésének felhagyása, valamint a telepítéssel kapcsolatos korlátozások a minőségi szőlőtermesztés fejlődését egyértelműen gyengítették. További speciális probléma a tájérték védelem témakörében a korábbi nagyobb birtoktestek feldarabolása, zártkerti művelésbe vonása (pl. Sátoraljaújhely Várhegy, Némahegy, Vióka) a meredekebb lejtőjű szőlőterületein. A felaprózott, gazdasági épületekkel sűrűn megtűzdelt zártkertek tulajdonosai, a hobbi-szőlők korábbi művelői elöregedtek, elhaltak, az elvándorlás, népességcsökkenés következtében nincs utánpótlás, ezért a felhagyott szőlők, eladó zártkertek és épületek sokaságában nem biztosított sem a szőlőművelés, sem a gazdasági épületek fenntartása. Ezzel összefüggésben áll a korábban kialakított teraszos művelés, a terméskő támfalak, kőgátak leromlása, ami nem csak a tájérték csökkenését, de eróziós veszélyt is okoz. E kőgátak, támfalak felmérése, fenntartása, rekonstrukciója, valamilyen céltámogatás formájában erózió- és tájvédelmi okból is szükséges.

A Bodrog folyó több településen biztosít lehetőséget a vízi- és sportturizmusra, aktív életmódra, de akár szállításra, horgászatra is alkalmas. Az erdők, hegyek adta lehetőségek (ásványkincsek, gyógynövények, gombagyűjtés, vadászat, fa) a helyiek mindennapjaira, gazdasági tevékenységeire

évszázadok óta hatással vannak, melynek környezetileg fenntartható, magas hozzáadott értékű, tudatos használata, gazdasági lehetőséget jelenthet több településnek.

Lehetőség nyílhat az egyedi tájértékek bemutatását célzó fejlesztések megvalósítására, geoturisztikai helyszínek kialakítására, a természeti örökséget bemutató infrastruktúra fejlesztésekre, azonban a természeti értékek károsodása, turisztikai vagy gazdasági túlterhelése, a beépítés és az erózióveszélyeztetettség megnövekedése, a tájhasználat átalakítása, a termőterületek csökkenése, nem megfelelően végrehajtott fejlesztések megvalósítása veszélybe sodorhatja Tokaj-Hegyalja egyik legfontosabb értékét, a természetet.

2. 4. 2. A Tokaji borvidék társadalma, a problémák és kezelési lehetőségeik

Tokaj-Hegyalja társadalmi szerkezetének, demográfia struktúrájának változásai, a negatív tendenciák a térség életének legfontosabb megoldásra váró problémájává léptek elő az elmúlt két és fél évtizedben.

Tokaj-Hegyalja évszázados múltjának köszönhetően többnemzetiségű térséggé vált, ahol a kulturális és vallási sokszínűség egy-egy település életében ma is meghatározó szereppel bír. Sok település esetén erős identitástudattal találkozhatunk.

Szintén erősségként említhető, hogy az elmúlt 15 évben növekedett a munkaképes korú lakosság száma, valamint a lakosság képzettségi szintje, s a jövedelmi nivåóban is kisebb mértékű pozitív változás következett be. Ezek azonban eltörpülnek a térség demográfiai krízisére egyértelműen utaló mutatókkal szemben. Ugyanis komoly társadalmi, demográfiai válság jellemzi ma Tokaj-Hegyalját, a népesség tartós fogyása és jelentős elöregedése tapasztalható 1990 óta.

Mind a fogyás, mind pedig az elöregedés tekintetében a megyei, valamint az országos átlagnál is nagyobb arányú növekedés, sőt az országos viszonyokhoz képest a lakosság gyengébb egészségi állapota jellemzi a térséget. Az idősek aránya számos esetben másfélszeresére, vagy duplájára nőtt egy-egy településen, amely komoly szociális kihívást jelent.

Ugyan a foglalkoztatottsági helyzetet reprezentáló mutatók pozitív irányba tolódtak, vagyis általánosságban csökkent a munkanélküliség, azonban ez nem az aktív gazdaságfejlesztési tevékenységeknek, hanem döntően a közmunkaprogramnak volt köszönhető. A lakosság képzettségének növekedése jó tendencia, azonban a képzett munkaerő elvándorlása a települések munkaerő megtartó képességének alacsony szintjére utal.

A jövedelmi szint emelkedésének vizsgálata térségi összehasonlításban kedvezőtlen képet ad, a települések szinte mindegyikében megyei átlagnál alacsonyabb értékkel találkozunk. A roma

lakosság foglalkoztatottsági problémái, a társadalmi konfliktusok jelenléte gyengeségként, megoldandó kihívásként jelenik meg, több település esetén súlyos problémát idézhet elő a jövőben.

A vallási sokszínűség, és az ehhez kapcsolódó épített örökség rendkívül jelentős, azonban a vallás szerepének csökkenése a lakosság mindennapi életében a társadalmi kohézió gyengülését okozza. Összességében tehát a társadalmi viszonyok tekintetében több gyengeséggel állunk szemben, így a térség jövőbeni életét alapvetően meghatározza, hogy ezeket sikerül-e megoldani. Fontos, hogy az itt élők, a jelenlegi és jövőbeni generációk is tudatában legyenek annak, hogy kivételes környezetben, világörökségi területen, történelmi borvidéken élnek, így egyik legfontosabb cél a lakosság identitástudatának javítása a civil közösség tevékenységeinek támogatása, közösségteremtéssel kapcsolatos intézkedések kialakítása, társadalmi csoportok számára ún. csoportspecifikus intézkedések meghozatala. Ehhez közösségi tereket, borvidéki rendezvényeket hozhatunk létre, de kiemelt szereppel kell rendelkeznie az oktatási és szociális intézményrendszer fejlesztésének is.

Fontos, hogy a negatív demográfiai tendenciák mérséklésére, az elvándorlás megállítására a fiatalok letelepedését szolgáló fejlesztések jöjjenek létre, amelyeknél egyértelműen érvényesül a helyiekkel, leendő célcsoportokkal történő folyamatos párbeszéd.

A társadalmi célú gazdaságfejlesztés helyi, kisléptékű lehetőségként jelenik meg az életfeltételek és lehetőségek javításában. A vallási és etnikai diverzitás bemutatása pedig szintén egyedi értéként jelenik meg. A vallásturizmus, az oktatás és képzés fejlesztése, épített örökség megújítása, zarándokutak fejlesztése, mindez a lakosság bevonásával, kitörési pontot jelenthet a jövőben.

2. 4. 3. Gazdasági helyzet – versenyképes ágazatok fejlesztésének szükségessége

A Tokaji borvidék gazdasági életének fejlődése a szőlő- és borkultúrához erősen kapcsolódik. A térség jövőképeinek meghatározásában is ez az egyik kulcselem. A térség gazdasági erősségei közül egyedi és jelentős a világszinten elismert szőlő és bortermelési kultúra, az évezredek szőlészeti, borászati hagyomány, a mezőgazdasági, élelmiszeripari múlttal rendelkező termelési kultúra. Ez azért erősség, mert a tudás és tapasztalat helyben van.

A rendszerváltozás negatív következményei, a gazdasági szerkezetváltás hatásai erőteljesen sújtották a térséget, a mezőgazdaság és az ipar krízisbe került. Az ország regionális tagoltsága, a kelet-nyugati lejtő, a nyugati piacok távoliséga, a keletiek összeomlása, valamint az országon belüli perifériális elhelyezkedés és kedvezőtlen elérhetőség, a rossz állapotú utak és mellékutak jelentősen

gyengítették Tokaj-Hegyalja gazdasági versenyképességét. A térség vállalkozásainak K+F aktivitása alacsony, tőkehiányos térségről beszélhetünk. A 27 település egyedi értékeit, adottságait figyelembe vevő, azokat megfelelően kiaknázó gazdasági szereplők jelenléte fogja biztosítani azt, hogy egy versenyképes térszerkezettel rendelkező térség jöjjön létre.

Az elmúlt években kedvező átalakulás figyelhető meg a szőlészet-borászat terén, hiszen egyértelműen erősödött a minőségi termelés és szolgáltatás, szigorodtak a szabályozások, az eredetvédelemre vonatkozó előírások és rendtartás, továbbá a közösségi infrastruktúra program minden termelő számára elérhetővé tette komplex szolgáltatásait, segítve ezzel a termék előállítását, értékesítését. A COVID járvány erőteljes hatással bírt a borértékesítésre, exportra, a magyar piac nem tudta felszívni az addig külföldi értékesítésre szánt termékeket, e területen lassú visszarendeződés várható.

A szőlészet-borászat ágazat további térségi erősségei között említhetjük, hogy Tokaj-Hegyalján helyben van a hozzá kapcsolódó kutatóbázis, a tarcali Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet, amely háttér munkája és tájékoztatása segítségével tovább segítheti az itt élőket, borászokat a helyi problémák megoldásában, kezelésében. Ugyancsak elősegíti a szőlész-borász ágazat fejlődését a közelmúltban megalakult Tokaj-Hegyalja Egyetem, amely képzési struktúrájában nagy hangsúlyt fektet az ágazat felsőfokú oktatására és kutatására.

Más nemzetgazdasági ágazatok, így a tradicionális nemfémes ásványi nyersanyag bányászat is jelentős szereppel bír, több település életét a mai napig meghatározza, fő foglalkoztatóként jelennek meg a bányászati társaságok. A bányászat azonban jelentős természetátalakítással jár, tájsebek alakulnak ki. A bányászattal kapcsolatos konfliktusok az ásványi vagyongazdálkodás miatt egyre inkább előtérbe kerülnek és több szektort is érintenek (szőlőtermesztés, természetvédelem). A bányászat, mint a térségben hagyományos és jövedelmező ágazat elsorvasztása nem cél, de újabb bányák megnyitása sem elfogadható. Legfontosabb feladat a jelenlegi bányászati tevékenység környezettudatos, társadalmilag és környezetileg fenntartható, innovatív és adaptív technológiai fejlesztése úgy, hogy a térség lakossága és gazdasága számára hosszú távon is előnyöket biztosítson.

A mezőgazdaság húzóágazatként volt jelen Tokaj-Hegyalja életében, jó minőségű termőföldek jellemzőek, valamint az ártéri szálfüves területek és hegyoldali fennsíkok alkalmasak a hagyományos állatfajták tenyésztésére, szabad tartásos állattenyésztési tevékenységekre is. Kezdeményezések, néhány gazdasági társaság jelen van, azonban gyengeségként említhetjük, hogy kevés a fejlődésre képes kis és középméretű gazdálkodás és vállalkozás a termelő és mezőgazdasági szektorban.

A termeléshez kapcsolódóan egyre inkább erősödik a nemzetközi és hazai kereslet az egyedi, akár kézműves helyi termékek iránt, bár az eladással kapcsolatos nehézségek, ár-érzékenység, külföldi kereskedelmi láncok áraival szembeni verseny korlátozza a kisüzemi manufaktúrák fejlődését.

Tokaj-Hegyalja térségének ipara az itt levő városokban koncentrálódik, a kistelepüléseken erőteljesen leépült a szekunder szektor. Szerencs, Sátoraljaújhely esetén nagyobb foglalkoztatók, külföldi működőtőke, valamint húzóágazatokhoz (így az autógyártáshoz) kapcsolódó ipar is jelen van. A korábbi feldolgozóipar összeomlása és a falusi üzemek megszűnése miatt a jelentős (500 fő feletti) foglalkoztatók távol maradtak Tokaj-Hegyaljától.

Az elmúlt tervezési időszakban pozitívként jelenik meg, hogy a térségben működő jelentősebb vállalkozások számottevő EU-s források lehívásával jelentős fejlesztéseket valósítottak meg 2007-2013 között, azonban gyengeség, hogy a kisebb vállalkozások esetén a gazdasági célú befektetések intenzitása alacsony, az önrész megteremtése egy-egy pályázathoz problémát jelent.

Tokaj-Hegyalja egyik legfontosabb kitörési pontja az idegenforgalom adta lehetőségek kiaknázása, a mai kor igényeit kielégítő, egyben **fenntartható**, természetközeli **turizmus** kialakítása. A borra és gasztronómiára, valamint az épített örökségre épülő turizmus egyértelműen fejlődik, folyamatosan bővülő szolgáltatásokat és kínálatot nyújtva az ide érkezőknek. Nőtt a magas szolgáltatási színvonalú, exkluzív vendéglátóhelyek száma (gasztronómiai turizmus erősödése), valamint számos településen turisztikai attrakció- és szálláshelyfejlesztések valósulnak meg, kifejezetten a világörökségi területekre koncentrálva.

Tokaj-Hegyaljai történelmi borvidék kultúrtáj világörökségi helyszín adottságait figyelembe véve, közép és hosszú távon fontos, hogy az egész térség számára egy alulról építkező, a helyi értékekre támaszkodó, a meglévő látnivalók és a kiszolgáló infrastruktúra fejlesztését, ugyanakkor azoknak egy egységes arculattal rendelkező desztinációba integrálását elősegítő turisztikai fejlesztési program valósuljon meg.

A turisztikai szektor azonban több orvosolható gyengeséggel is szembenéz. Ezek közül kiemelhető, hogy a növekedés ellenére a minőségi szálláshelyek hiánya jellemző, főleg a nagy létszámú csoportok fogadására alkalmas helyszínek esetén. Továbbá a térség kistelepüléseinek megközelítése problémás, hiányoznak a kistelepülési idegenforgalomra specializálódott vállalkozások, valamint a kiszolgáló infrastruktúrát és turizmust célzó tömegközlekedési rendszer. A fejlesztések ellenére a természeti és kulturális értékekben rejlő turisztikai potenciál számos területe kihasználatlan, ami szintén gyengíti a térség nemzetközi és hazai szerepét.

A borvidék jelenleg nem rendelkezik egységes arculattal (a Tokaj-Zemplén Fejlesztési Programban ez kiemelt figyelmet kap, az arculat kialakítása folyamatban van), nem jelenik meg egységesen a küldőpiacokon. Nagyon fontos tényező, hogy a térség programkínálata bővül, de nincsszszehangolva, egymásra torlódnak a borvidéki rendezvények, valamint több olyan program valósul meg, ami nem a hely szellemiségéhez méltó.

A térség gazdaságfejlesztéséhez kapcsolódó intézkedések egyértelműen pozitív hatást eredményezhetnek a társadalmi kihívások megoldásában is. A helyi adottságokra építő gazdaságfejlesztési lehetőségek, vállalkozás kialakítására és fejlesztésére alkalmas szereplők felkutatása, ehhez ösztönzők biztosítása a gazdasági szereplők, leendő vállalkozások és befektetők, valamint önkormányzatok részére egyértelműen fontos.

Fontos, hogy a helyi értékeket, humán erőforrást, a természetet és a modernitást is figyelembe vevő, stabil háttérrel, gazdasági potenciállal vagy kiváló ötlettel rendelkező vállalkozások is lehetőséget kapjanak Tokaj-Hegyalján. Így a térség fejlett, fenntartható és világszinten is ismert és elismert borvidék lehet.

Veszélyként jelentkehetnek a túlzottan elaprózott, nem megfelelően összehangolt fejlesztések, a közép és felsőfokú végzettségűek számára kínált térségi munkalehetőségek számának stagnálása, amely tovább fokozhatja az ország fejlettebb területei felé és külföldre irányuló elvándorlást, a gazdasági instabilitást.

A szőlészet és borászat terén tovább kell ösztönözni a minőségi szőlő telepítés-termelés, termeltetés, művelés, valamint a feldolgozás-tárolás-értékesítés egységes rendszerét, ennek azonban korlátot szabhat a szakképzett munkaerő hiánya és a növekvő költségek miatti termelési problémák.

Az egyedi, helyi termékek előállítására iránti keresletnövekedés miatt további termelői- és biopiacok létrehozása is kitörési pont lehet, ehhez azonban figyelembe kell venni a helyi termelők tőkeszegénységét.

A turizmusban rejlő potenciál fokozottabb kihasználása a világörökségi védettséggel összhangban, a **fenntartható turisztikai kínálat** szélesítése (pl. aktív turizmus- kerékpáros, vízi, légi, a hegyvidék turisztikai kínálata, gasztronómia, tematikus programok, fejlesztések- Rákóczi kultusz interaktív bemutatása, bor- és dűlőtúrák, világörökség) és minőségfejlesztése Tokaj-Hegyalján elengedhetetlen, rendkívüli lehetőségeket tartogat. Ehhez azonban további minőségi szemléletre, összehangolt térségi marketing tevékenységre és programokra van szükség. Mindez veszélyt akkor jelenthet, ha egy-egy desztináció létesítése, zöldmezős beruházás veszélyezteti a világörökségi vagy természetvédelmi területeket, szempontokat.

Végül a határon átívelő, interregionális programok lehetőségei terén nem szabad elfeledkeznünk a határmenti együttműködési potenciálok kiaknázásában, erősítésében olyan mértékben, hogy a terület fejlődése kölcsönös, határokon átnyúló konstruktív és egymást támogató, kiegészítő együttműködések alapuljon. A gazdasági, turisztikai, együttműködési lehetőségek a határtérség gazdaságának integrált fejlesztését teszik lehetővé, s hozzájárul a régió versenyképességének növekedéséhez. Emellett a közös természeti értékek védelme, a táji környezet megóvása mindkét ország számára fontos feladat, amely szintén együttműködési lehetőségeket jelent.

2. 4. 4. Társadalmi célú helyi gazdaságfejlesztés

A következő EU-s pályázati ciklus kiemelt céljai között szerepel a foglalkoztatás további bővítése. Emellett kormányzati törekvés, hogy a közfoglalkoztatás

szociális szövetkezet, társadalmi vállalkozás vagy egyéb társadalmi célú gazdaságot erősítő gazdasági társasági formák – profitorientált és nonprofit – keretében valósuljon meg.

A foglalkoztatási lehetőségek bővítésének egyik alternatíváját a társadalmi célú gazdaság fejlesztése jelentheti. A társadalmi célú gazdaságfejlesztéssel olyan gazdasági szervezetek bontakozhatnak ki, amelyek ötvözik az üzleti, valamint a társadalmi szempontokat, és munkalehetőséget teremtenek, különösen a hátrányos helyzetű csoportok számára.

A társadalmi célú gazdaság támogatásában jelentős foglalkoztatási potenciál lehet elsősorban a hátrányos térségekben, így a Tokaji borvidéken is. Az ilyen szempontú helyi gazdaságfejlesztés jelentős potenciállal rendelkezik a borvidéken, a már meglévő helyi egyedi alapanyagokra és kisipari, kézműves termékek előállítására és fejlesztésére építve.

A teljesség igénye nélkül és tetszőlegesen kiemelve példákat gondoljunk a tokaji fűz- és kosárfonás fejlesztéseire, a bodrogkeresztúri borecetre és szörpre, a rátkai káposztára és a füstölési hagyományokra. Bodrogolaszi ökológikus tájgazdálkodási elképzelései, Erdőbénye kecskesajtjai, Erdőhorváti pereckészítése, Golop állattartási lehetőségei, Hercegkút bio- és megújuló energiafelhasználási ötletei, Legyesbénye kertkultúrájának fejlesztése, Makkoshotyka gomba- és gyógynövénykultúrája, Monok gyümölcsösei, Olaszliszka uborkatermesztése és Tolcsva ribizli lekvár készítése mind olyan kezdeményezések, melyekre hosszú távon lehet építeni. A térség több településén található közösségi zöldség- és gyümölcsstermesztés és kapcsolódó termékfejlesztés. A közösségi vállalkozások szervezése és a tevékenységi körök kiválasztása során figyelembe vehetőek az önkormányzati szektor és a vállalkozói-gazdálkodói szektor adottságai és foglalkoztatási igényei egyaránt.

A helyi foglalkoztatást elősegítő munkaerő-piaci eszközök területén 2011 januárjától a legjelentősebb változtatást a közfoglalkoztatás újjászervezése jelentette. Megszüntetésre került a korábbi, háromszintű, közmunkából, közhasznú- és közcélú foglalkoztatásból álló rendszer, helyébe a szociális feszültségek enyhítésére az egységesen szabályozott közfoglalkoztatás lépett.

A közfoglalkoztatás legfontosabb célkitűzése, hogy elérje a hátrányos helyzetű térségeket és társadalmi csoportokat, és átmeneti munkalehetőséggel segítve a bevonandó egyének öngondoskodásának elősegítését, későbbi nyílt munkaerő-piaci helytállását.

Ahhoz, hogy a közfoglalkoztatás ne váljon a hátrányos helyzetet és szegénységet konzerváló konstans állapottá, hosszú távon a közfoglalkoztatásból kivezető lehetőségek – pl. képzések, továbbfejlesztett tranzitfoglalkoztatás, társadalmi vállalkozások ösztönzése, társadalmi célú gazdaságfejlesztés további lehetőségei – bővítésére, továbbfejlesztésére és/vagy további ösztönzésére van szükség.

A COVID járvány erőteljesen átalakította a munkaerőpiacot, a foglalkoztatottság térbeli dimenzióit, a munkavégzés helyszíneit. A Tokaji Borvidék, mint élettér, kiválóan alkalmas a home office jellegű munkákat végzők számára. Gazdaságfejlesztési kitörési pontot jelenthet a kreatív szakemberek, szellemi munkát végzők letelepedésének elősegítése, erre vonatkozó fejlesztések kialakítása, az atipikus foglalkoztatást (pl. kisgyermekesek, nők munkába állását) elősegítő intézkedések bevezetése, intézményfejlesztések megvalósítása.

3. A KIEMELT TÉRSÉG ÁTFOGÓ CÉLJAINAK MEGHATÁROZÁSA

3. 1. Átfogó célok

A Tokaj Borvidék, mint kiemelt térség fejlesztésének átfogó céljainak meghatározása a térség egyedi jellegéhez kapcsolódik, így a borvidék táj- és környezetvédelmi, fenntarthatósági szempontjaival összehangolt, minőségi oktatási, szociális, gazdasági tevékenység ellátására, magas színvonalú és fenntartható turizmus fogadására alkalmas térség kialakítása. Az országosan és nemzetközi szinten is egyedi természeti környezet, kulturális háttér és potenciális borászati termékportfólió, erre alapozva pedig a minőségi bortermelés kialakításával és értékesítésével a Tokaji borvidék turizmusának komplex és fenntartható fejlesztése kiemelt figyelmet kell, hogy kapjon.

Térségi összefogással minden szereplő, gazdasági szervezet, társadalmi csoport és intézmény a jövőkép elérést szolgáló **átfogó célok** mentén kell, hogy tevékenykedjen, melyek a következők:

I: A Tokaji Borvidék Magyarország elsőszámú borvidékévé váljon, valamint a világ bortérképén vezető helyet foglaljon el. Cél, hogy a tokaji bor prémium minőségéről legyen híres, a termőterület hazai és nemzetközi szinten példaértékűvé váljon, a borászatok a legmagasabb szintű minőségbiztosítási előírásokat kövessék, a termőterületek maximális és hatékony kihasználása mellett, mindenkor szem előtt tartva a környezeti fenntarthatóságot.

II. A természetközeli, világörökségi kultúrtáj fenntartható területhasználatával minden szereplő járuljon hozzá a térség ökológiai sajátosságainak és sokszínűségének a megőrzéséhez. **A természettel harmonikus gazdaságfejlesztések alapja a meglévő természeti értékek megőrzése legyen,** bemutatása és fejlesztése legyen.. A turisztikai szolgáltatók minőséget képviseljenek, a kereslet hazai és nemzetközi volumene fokozatosan növekedjen. A térség prémium célterületté váljon a vendégek számára, Budapest és a Balaton után a 3. legkedveltebb úticélja legyen hazánknak, köszönhetően a fenntartható turizmusfejlesztésnek, hálózatban megjelenő attrakciók kínálatának, valamint a térség egységes arculati megjelenésének.

III. **Vonzó, élhető lakókörnyezet jöjjön létre, a térség népességmegtartó ereje kiegyensúlyozottá váljon.** A borvidék minőségi oktatási intézményeivel, nemzeti, egyházi és különféle helyi kulturális hagyományokat ápoló, a modern kor kihívásaira reflektáló aktív közösségei számára pezsgő életteret biztosítson. A lakosság korösszetétele javuljon, a térség vonzó képet mutasson a fiatalok számára a letelepedéshez. Az itt élők klíma- és energiatudatos magatartása kimagasló legyen, a térség szervesen kapcsolódjon a körforgásos gazdasághoz, zöld kezdeményezésekhez.

IV. A vidék fejlesztéséhez kapcsolódó, helyi kezdeményezéseken alapuló, stabil jövedelmet biztosító, értékteremtő munkahelyekkel, komplex ipari és innovatív vállalkezési környezettel, fenntartható mobilitási feltételekkel rendelkező **fejlett és versenyképes gazdasági térség** jöjjön létre, minőségi és széleskörű turisztikai attrakciókkal és szolgáltatásokkal, vonzó településképpel. A térségben jelenjenek meg a digitalizációhoz kapcsolódó új ágazatok, start-up vállalkozások és kvalifikált munkaerőt igénylő smart, innovatív ágazatok, dinamikus gazdasággal rendelkező terület jöjjön létre. A térség kiválóan megközelíthető legyen, emellett fejlett digitális háttérrel rendelkezzen.

Tokaj-Hegyalja fejlesztése szempontjából fontos volt a térség természeti, társadalmi, gazdasági, valamint épített környezeti erősségeinek, gyengeségeinek, fejlesztési lehetőségeinek és az abban rejlő veszélyeknek a feltárása. Ezek részletes feltárása, az egyes ágazatok bemutatása és elemzése a helyzetértékelő kutatásban történt, amely megfelelő kiindulópontot nyújtott a fejlesztések megalapozásához. Az elvégzett elemzések bemutatják a fontosabb társadalmi-gazdasági folyamatokat, a főbb fejlődési irányokat, a térség környezeti és infrastrukturális helyzetét.

3. 2. Stratégiai célok

A Tokaji borvidék fejlesztésének középtávú stratégiai céljai az átfogó célok elérését szolgálják, azokhoz, illetve a hosszú távon érvényesítendő fejlesztési elvekhez és irányvonalakhoz illeszkedve kerültek meghatározásra. Az egyes stratégiai célok a térség fejlesztési koncepciójának átfogó céljainak megvalósulását több szinten is támogatják.

1. VILÁGHÍRŰ TOKAJI	<p>Prémium minőségű borkészítés és gasztronómia:</p> <p>Az egyik legfontosabb stratégiai cél az ezeréves hagyományokra, szőlészet-borászati kultúrára, szellemi tudásbázisra, helyi minőségi termékekre alapozott prémium bor és gasztronómia, mint húzóágazat fejlesztéseinek komplex és összehangolt támogatása a Tokaji borvidéken. A térség elsőszámú borturisztikai desztinációvá váljon, prémium/elitborokról legyen továbbra is híres, a desztinációban megfelelő minőségű szolgáltatási tartalom párosuljon a borélmény helyszínén történő megtapasztalására.</p>
2. ÉLÉNK HELYI GAZDASÁG – DINAMIKUS TOKAJ	<p>Helyi gazdaságélénkítés:</p> <p>A stratégiai célok között kiemelt figyelmet kap a gazdaságfejlesztés. Fontos, hogy a borvidék gazdasága több lábon álljon, a térség jövedelemtermelő képessége és foglalkoztatási helyzete javuljon. Cél a helyi kezdeményezéseken alapuló vidékfejlesztés, a fenntartható léptékű, a tájképbe illeszkedő, a klímavédelmi szempontokat előtérbe helyező, egyértelműen az innovációhoz és smart megoldásokhoz kapcsolódó gazdaságfejlesztési projektek támogatása, a helyi és nemzetközi egyetemekkel, kutatóintézetekkel történő együttműködés révén, határmenti kapcsolatok erősítésével, térségi együttműködések kialakításával. Cél egy élénk helyi gazdasággal rendelkező, dinamikus térség kialakítása.</p>
3. ÉLŐ ÖRÖKSÉGÜNK	<p>Világörökségi kultúrtáj védelme</p> <p>A borvidék hírnevét világörökségi státusza is adja. Stratégiai cél a Tokaj-hegyaljai történelmi borvidék kultúrtáj világörökségi terület táji, természeti, épített és szellemi értékeinek, örökségének védelme, hagyományainak őrzése, innovatív bemutatása, oktatása.</p>
4. EZER ARCÚ KULTÚRA	<p>Szellemi örökség és kultúra ápolása</p> <p>Stratégiai célként fogalmazódott meg az, hogy mind a helyiek, mind pedig az ide érkezők számára tudatosuljon, hogy kulturális szempontból egy rendkívül egyedi térséget jelent a Tokaji Borvidék. A sokszínű a szellemi örökség és kultúra ápolása, a művészet jelenlétének biztosítása, és mindezek feltételeinek megteremtése, továbbá diverzifikált, magas minőséget kínáló kulturális és művészeti programok, rendezvények megvalósítása mind a borvidéken élők, mind az ide látogatók számára.</p>
5. TERMÉSZETESEN TOKAJ-HEGYALJA	<p>Egyedi természeti értékek megőrzése:</p> <p>A természet védelme, az értékek megőrzése alapvető fontosságú stratégiai cél. Tokaj-Hegyalja természeti értékeinek fenntartható, ökológiai szemléletű tájhasználaton és vízgazdálkodáson alapuló védelme, a természetközelség és biodiverzitás megőrzése, a fenntartható erdőgazdálkodás megvalósítása, valamint a klímavédelem, klímatudatosság beépítése az itt élők mindennapjaiba.</p>

6. HITHŰ
BORVIDÉK

Egyházi hagyományok ápolása

A Borvidék számos vallásnak otthont adó térség, így az ehhez kapcsolódó épített öröksége is sokszínű, értékes. Stratégiai cél az egyházi hagyományok ápolásához, a vallásturizmushoz kapcsolódó fejlesztések megvalósítása. Az egyházi intézmények felújítása, zarándokutak és kapcsolódó szolgáltatások fejlesztése.

7. KÉPZETT
TÉRSÉG

Kiegyensúlyozott oktatási és képzési struktúra kialakítása:

A Borvidék egyik legfontosabb kihívásához, a népességfogyáshoz, a fiatalok elvándorlásához kapcsolódó stratégiai cél egy kiváló térségi oktatási intézményrendszer kialakítása. Célként fogalmazódik meg a térség identitásának növeléséhez és a munkaerőpiaci igényekhez illeszkedő oktatásfejlesztés és képzési struktúra kialakítása, a Tokaj-Hegyalja Egyetem nemzetközi jelentőségű felsőoktatási központtá történő fejlesztése, a térség népességmegtartó erejének növelése és gazdasági pozíciójának erősítése érdekében.

8. AKTÍV ÉLET –
PRÉMIUM DESZTINÁCIÓ

Turizmusfejlesztés

A Borvidék jövőjének egyik legfontosabb pillére a turizmusfejlesztéshez kapcsolódó stratégiai cél. Kiemelt turisztikai térségként cél az élményteremtéshez kapcsolódó turisztikai attrakciók, szolgáltatások összehangolt minőségi fejlesztése (különösképpen a szálláshely- és vendéglátóhelyek fejlesztése), a turisztikai hálózat és élménykínálat összekapcsolása, a turizmusban rejlő potenciál és adottságok további növelése, a bor- és gasztronómiai turizmus erősítése, a borvidék nemzetközi és hazai turisztikai pozíciójának megerősítése.

9. OTTHONUNK TOKAJ

Helyi közösségfejlesztés:

Helyi identitástudattal rendelkező, aktív közösségek létrejöttének ösztönzése, az itt élők jól-létének megteremtése, a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentése, a jövedelmi viszonyok növelése, a lakosság egészségtudatosságának erősítése, klímatudatosságának növelése, a társadalmi befogadás és a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok felzárkózásának és integrálásának segítése a kiegyensúlyozott társadalmi szerkezet érdekében. A fiatalok lakáshoz jutásának támogatása az állami segítségnyújtás mellett, továbbá az új típusú foglalkoztatottak csoportját célzó, a letelepedésüket elősegítő programok indítása (pl. kreatív szakemberek, szellemi munkát végző fiatal értelmiségiek, családok).

10. MEGÚJULÓ
TELEPÜLÉSEK

Települési környezet fejlesztése:

A helyiek és az ide érkezők számára is 21. századi településkép, a humán infrastruktúra szolgáltatások fejlesztése képezi azt a stratégiai célt, amely a települési környezet javítása, az infrastruktúra és szolgáltatások

11. ELÉRHETŐ
TELEPÜLÉSEK

fejlesztése, illetve a borvidék történelméhez igazodó településkép javítása mentén valósul meg.

Közlekedésfejlesztés:

A Borvidék versenyképességének növelése érdekében kiemelt stratégiai cél a megközelíthetőségének javítása. Cél a térségi (légi, közúti, vasúti, vízi) elérhetőség, valamint a térség belső közlekedési rendszerének javítása a racionális munkamegosztáson és valós igényeken alapuló, környezetbarát és hatékony közlekedési rendszer működtetésével.

Egységes térségi arculat kialakítása:

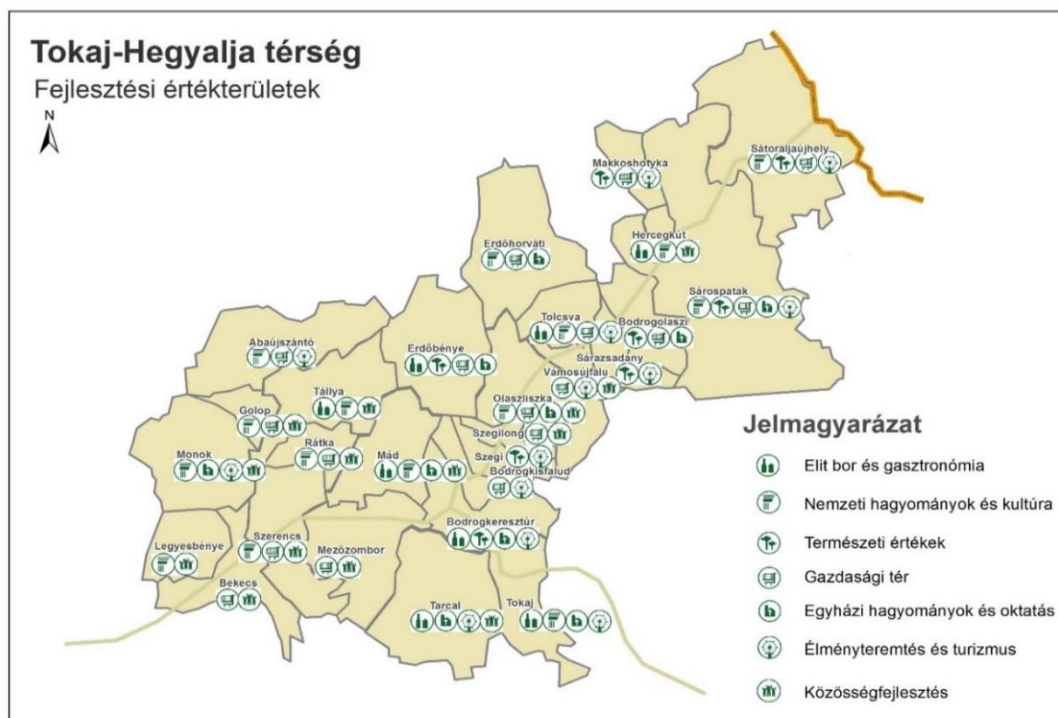
12. VONZÓ
BORVIDÉK

Ahhoz, hogy a borvidék nemzetközi és hazai szinten jól azonosítható legyen, cél egy egységes térségi arculat kialakítása, borvidéki márkanev kiépítése, a szolgáltatások minősítési rendszerének kidolgozása, átfogó turisztikai marketing- és menedzsmenteszközök segítségével, amely illeszkedik a Magyarország márkához, a Magyar Bor Személyesen márkához és a Tokaj és Nyíregyháza turisztikai térség márkakoncepciójához és arculatához is.

3. 3. A fejlesztési célok értelmezése a térség különféle sajátosságokkal rendelkező területi részegységeire

Magyarország felzárkóztatási programja komoly társadalmi konszenzus létrejöttét követeli meg. A cél, hogy a különféle fejlettségi szintű települések egy jól látható pozitív irányba felzárkózzanak. Jelenleg Tokaji borvidék települései sokféle forгатókönyvet követnek, amelyek alapján sokkal inkább a verseny, mintsem az együttműködés jelei érzékelhetők a térségben. A z átfogó célok eléréséhez térségspecifikus fejlesztési módszertan alapján kerültek kijelölésre a borvidék egyes településeinek fejlesztési irányvonalai, melyek objektív, térségfejlesztési nézőpontból meghatározott képet nyújtanak a településeknek önazonosságuk megtalálásához.

Az egyedi sajátosságokkal rendelkező területek feltárásához ún. fejlesztési értékterületeket azonosítottunk, amely során mindegyik település esetén figyelembe vettük egyedi értékeit, identitását. Cél, hogy Tokaj-Hegyalját egy egyedi karakterrel rendelkező, komplex, de mégis sokszínű mozaikká tudjuk összerakni, minden olyan értéket megjelenítve, amelyekben a települések erősek. A kutatási munka során olyan értékterületek kerültek megfogalmazásra, amelyek a települési diverzitást előnyként és nem hátrányként kezelik, amelyek összhangban vannak a borvidék jövőképevel, hogy Tokaj-Hegyalja megőrizze mindazt, ami ősi érték és kihasználja a 21. század lehetőségeit.

1. ábra: A Tokaji borvidék identitástérképe

A települések fejlesztési értékterületei és főbb jellemzőik – melyek a fejlesztési programban meghatározott stratégiai célok alapját képezik – a következők:

- 1) Elit/Prémium bor és gasztronómia
- 2) Nemzeti hagyományok és kultúra
- 3) Természeti értékek
- 4) Gazdasági tér
- 5) Egyházi hagyományok és oktatás
- 6) Élményteremtés és turizmus
- 7) Közösségfejlesztés

1. **Elit/Prémium bor és gasztronómia:**

Kulcsszavak:
Prémium bor;
Csúcsgasztronómia;
Minőségi alapanyag.

A tokaji termelők identitástudatának és elkötelezettségének birtokában minden pincészet azzal az attitűddel készíti borait, hogy a világ egyik legjobb borvidékén termel.

Cél: Kifogástalan minőségű borkészítés, magas szintű gasztronómia és kulináris élvezeti értékek megteremtése, prémium minőségű alapanyagok felhasználása, a terroir jelentőségének hangsúlyozása. A Tokaj-borélmény otthoni és éttermi megtapasztalása helyett/mellett erősíteni szükséges a szolgáltatóknak a helyben fogyasztás feltételeit, annak érdekében, hogy az élményigérethez megfelelő minőségű szolgáltatási tartalom párosuljon és valóban sikeres bordesztnációvá válhasson a térség.

2. Nemzeti hagyományok és kultúra:

Kulcsszavak:
Épített örökség;
Hagyományörzés;
Művészet.

Az értékmegőrzés fontos alapja a magyarság és a nemzetiségi sokszínűség történelmi hagyományaihoz kapcsolódó kultúrtörténeti és szellemi örökség ismerete és ápolása, ehhez méltó épített környezet kialakítása. A területen a hagyományos, a táji és természeti adottságokkal összhangban álló, a táji és természeti értékek, egyben a világörökségi helyszín kiemelkedő egyetemes értékeinek megőrzését biztosító, elősegítő területhasználati rendszer megőrzése és fenntartása. Tájegységi értéktár bizottság létrehozásának támogatása.

Cél: Az épített, a természeti és táji örökség megóvása. A szőlőtermesztés, termőterületek és borászat, kézműipar és kismesterségek hagyományának megőrzése. A kultúra ápolása és nemzetközi szintű megjelenítése.

3. Természeti értékek:

Kulcsszavak:
Erdő;
Bodrog;
Védett természeti értékek.

A borvidék hosszú távú megtartó ereje és fejlődése a térség természeti környezetének komplex védelmén alapul. A Világörökségi területre különösen jellemző földtani képződmények és a természetes, a táj jellegét meghatározó különleges élőhelyeket jelentő felszínformák, talajok, és a rajtuk élő élőlényközösségek, valamint az ökológiai rendszerek – árterek, erdőségek stb. – természetes állapotban történő megőrzése, a természetes állapotokra jellemző biodiverzitás fenntartása. A természeti értékek, vízvédelmi szempontból védőterületek kialakítása, a komplex védelem azért is elsőrendű, mivel a térség társadalmi és természeti környezete igen terhelt és szennyezett a környezeti elemek, mint a víz - felszíni és felszín alatti, komplex vízbázisok -, talaj, levegő és zajszennyezés tekintetében.

Cél: A tájban rejlő potenciál, a vulkanikus lejtők, a vizes élőhelyek és az erdők természetes társulásainak tudatos megőrzése, a termőterületek védelme, ahol szükséges, egyes területek védettség alá vonása. A fenntartható használatnál figyelve a társadalom környezeti életminőségének javítására, a természeti értékek megőrzésére (pl. erdők, árterek, vízbázisok védelme), illetve együttműködésre törekedve a határon túli, környezeti szempontból egymásra utalt és a térségre hatással lévő területekkel.

4. Gazdasági tér:

Kulcsszavak:
Ipar;
Mezőgazdaság;
Helyi termék
Digitalizáció
Innovatív készség

A helyi gazdasági tevékenységet a térség nagyobb városaiban jellemző komplex ipari, vállalkozási és kereskedelmi környezet, a községekben a szőlőtermesztés és a borászatok tevékenysége határozza meg, melyet a komplex ipari és vállalkozási környezet kiegészít az országos átlagnál zöldőbb mezőgazdasági szerkezet érvényesítése mellett. A fiatalok vállalkozóvá válásának segítése, valamint a tapasztalt, idősebb korosztály tudásának ötvözése a modern technológiával és tudással, a digitalizációs lehetőségek fejlesztésével. Atipikus foglalkoztatás elősegítése, közösségi irodák, a kreatív szakemberek letelepedésének ösztönzése. Zöld gazdaság alapfeltételeinek megteremtése. Dinamikus és hálózatosan összekapcsolt térségi közlekedési rendszer kialakítása, a települések együttműködése.

Cél: Helyi mezőgazdasági termékekre alapozott fejlesztések, elsősorban szőlészet és borászat támogatása. Állattenyésztés, állattartás, fajtamentés, gyümölcsstelepités és szőlőfelhasználás egyéb lehetőségeinek ösztönzése. Helyi kezdeményezések, termékek és kézműves manufaktúrák támogatása. Erdőgazdálkodás: az erdő értékeinek hasznosítása, erdei gyümölcs, fűszer, gomba- és gyógynövénykultúra, fenntartható

vadgazdálkodás. Inkubátorházak kialakítása, gépipari innováció, bányászatban rejlő lehetőségek potenciális kiaknázása, a térség nagyvárosainak iparához kapcsolódó start-up vállalkozások, kreatív szakemberek térségi letelepedése, a környezeti fenntarthatósági és a társadalom környezet-egészségügyi, így a levegő-, víz-, talajminőségi javítási, fejlesztési, környezeti igazságossági szempontjainak figyelembevételével. Az iparfejlesztés – a termőföld védelme érdekében – barnamezős beruházások formájában preferált. A gazdaság fejlődéséhez szükséges infrastruktúrák – közút, vasút – a világörökségi és a természetvédelmi területek sajátos igényeire reflektáló, elsősorban a helyi társadalom érdekeit figyelembe vevő fejlesztése.

5. Egyházi hagyományok és oktatás:

Kulcsszavak:
Egyházi tradíció;
Oktatásfejlesztés;
Zarándoklat.

Oktatási és egyházi intézményellátottság szempontjából kimagasló és a térség szükségleteire adekvátan reflektáló minőségű intézmények jelenléte. Egyházak és vallási közösségek szerepe a hagyományok megélésében, közösségfejlesztésben.

Cél: A vallási sokszínűség bemutatása, a vallásturizmushoz kapcsolódó zarándoklatok jelentőségének hangsúlyozása. Modellértékű oktatási környezet létesítése és fejlesztése, a szőlészeti-borászati szakképzés színvonalának emelése országos szintű beiskolázással. Oktatásban a térségspecifikus, illetve helyi igényorientált tananyagok és programcsomagok – turizmus (vallási, aktív, soft, természetközeli), szőlészet-borászat, világörökség, nyelvoktatás, gasztronómia, vendéglátás, helyi termék és szolgáltatásfejlesztés stb. – kidolgozása, alkalmazása. Felsőoktatási intézmény fejlesztése, nemzetközi vérkeringésbe kapcsolása. A turisztikai szempontból kiemelt szakrális értékek bemutatása, fejlesztése, népszerűsítése.

6. Élményteremtés és turizmus:

Kulcsszavak:
Aktív életmód;
Szállás és wellness;
Extrém sport.
Fenntartható turizmus

A táji adottságok, a természeti környezet egyedisége, a települések sokszínűsége az idelátogatók számára jelentős turisztikai potenciált rejt magában. A terület táji és természeti értékeinek – különös tekintettel a világörökségi helyszín kiemelkedő egyetemes értékeire – az értékmegőrzésnek alárendelt, színvonalas bemutatása, turisztikai és oktatási céllal. A természetvédelmi szemlélet erősítése és a világörökségi helyszín ismertségének és elismertségének növelése. Fontos elem a bányászati tevékenység után megmaradt tájsebek környezettudatos, de látogatóbarát és kreatív újrahaznosítása, kialakítása, gondolva a volt kőbányában megépült tokaji Fesztiválfaltanra, a kaolinkutatás során felfedezett Végardó fürdő termálvizére vagy a malomkőbányászat során kialakult sárospataki Megyer-hegyi tengerszemre.

Cél: Az aktív életmódhoz köthető (túrázás, kerékpározás, vízi turizmus, extrém sportok), a kikapcsolódást, a pihenést szolgáló turisztikai és egészségjavító fejlesztések megvalósítása, smart és attraktív fenntartható turizmusfejlesztés. A vendégek tartalmas időtöltésre kapjanak lehetőséget, magas költési hajlandósággal rendelkező célcsoportok elérése, szálláshelyek és vendéglátás, programok és attrakciók kialakítása, egységes arculattal. Családbarát turisztikai szolgáltatások fejlesztése, minőségi szálláshelyek kialakítása, a meglévők fejlesztése. Az ifjúság környezettudatosságának elmélyítése túrakínálattal és erdei iskolákkal. Világörökségi attrakciók, a helyi épített örökség fejlesztése és bemutatása. A Turizmus 2.0 szerint turisztikai szempontból kiemelt szakrális értékek bemutatása, népszerűsítése.

7. Közösségfejlesztés:

Kulcsszavak:
Szociális ellátás;
Közösségi tér;
Borvidéki rendezvény.

A térség hosszú távú társadalmi és gazdasági megújulása és fenntartható fejlesztése a borvidék társadalmának összefogásával és közösségi erejével valósítható meg és tartható fenn, ehhez mind a társadalom stabilitásának megteremtése, a deprivált, leszakadó rétegek kiemelt kezelése, a társadalmi kirekesztés mérséklése, ehhez kapcsolódó intézmények kialakítása, valamint a települések egymáshoz való „közelítése” a közlekedési kapcsolatok javításával.

Cél: A helyi társadalom kohézióját megteremtő intézkedések, lakóhelyi közösségek kialakítása, a szegregáció csökkentése. A helyi identitás, a hagyományok és helyi értékek feltárása, oktatása és a szociális háló erősítése, intézményfejlesztés. Közösségi terek

létrehozása, jól-lét teremtés, erős civil társadalom megteremtése. Társadalmi szervezetek részvételével közösségi programok szervezése, család- és közösségbarát fejlesztések támogatása. Közösségek és települések összekapcsolása a közúti, kerékpáros és közösségi – vasút, busz - közlekedés fenntartható és környezettudatos fejlesztésével; határmenti együttműködések kialakításával a kohézió erősítése.

3. 4. A jövőkép, a fejlesztési elvek és az átfogó cél kapcsolata

- *Kiegyensúlyozott társadalmi szerkezet átfogó célkitűzés kapcsolódása a gazdasági tér, egyházi hagyományok és oktatás, közösségfejlesztés, élményteremtés és turizmus fejlesztési irányaihoz:*

A térség demográfiai és társadalmi helyzetének javítása, az ehhez kapcsolódó krízisek és problémák megoldásának érdekében átfogó célunk egy kiegyensúlyozott társadalmi szerkezettel rendelkező térség megteremtése.

Ennek, illetve az elvándorlás és népességfogyás megállítása a fiatal népesség megtartásának, valamint a különböző társadalmi csoportok számára Tokaj-Hegyalja, mint vonzó lakókörnyezet megteremtésének érdekében megfelelő gazdasági bázis létrehozása és munkalehetőségek biztosítása szükséges a térségben, olyan fejlett és komplex gazdasági térrel, amely megélhetést és perspektívát biztosít az itt élők számára. Tehát a gazdasági terek kialakítása alapvető fontosságú a kiegyensúlyozott társadalmi légkör megteremtése szempontjából.

A társadalom pozitív irányú fejlődése érdekében megfelelő életteret, közösségi tereket, élhető településeket, a helyiek számára elérhető, minőségi rendezvényeket, szociális ellátórendszert kell létrehozni. Az oktatásra kiemelt figyelmet kell fordítani, térségspecifikus képzéseket kell biztosítani, amelyek a későbbiekben a helyben maradást elősegítik.

A térségben kiemelkedő szereppel, hagyománnyal rendelkeznek az egyházak, a különféle zarándoklatok, így egyértelmű, hogy az egyházi hagyományok ápolására, az egyház közösségteremtő szerepének növelésére is szükség van.

A térség lakóinak identitástudata a kultúra, a kreatív szektor, a művészetek és a hagyományok ápolásával erősíthető, az oktatási és kulturális háttér biztosítása tehát szintén nagyon fontos rész cél egy kiegyensúlyozott társadalmi struktúra kialakításához.

Nemcsak az ideérkezők, hanem az itt élők számára is olyan helyszínek, közösségi (élet)terek kialakítására kell törekedni, ahol a jól-lét érzése megteremtődik, valamint a természeti értékeket, Tokaj-Hegyalja, mint táj adottságait magukénak érzik. Mindez a helyi döntéshozók és közösségek aktív együttműködése révén valósítható meg.

- *Fejlett, versenyképes gazdaság átfogó cél kapcsolódása az elit bor- és gasztronómia, gazdasági tér, élményteremtés és turizmus fejlesztési irányaihoz:*

A térség fejlett gazdaságának kialakítása, a speciálisan Tokaj-Hegyaljára jellemző termékeken alapuló gazdasági ágazatok, vállalkozások megteremtése alapvetően befolyásolja a térség jövőbeni fejlődését, valamint társadalmára is egyértelmű hatással van. Ösztönözni kell a helyi kezdeményezéseket, és kihasználni a települési adottságokat, meglévő üzemeket, helyi manufaktúrákat, amelyek munkát és stabil jövedelmet biztosítanak az itt élőknek, és befektetési lehetőségeket, versenyképes környezetet teremtenek a vállalkozni szándékozóknak.

A fejlett gazdaság meghatározó szereplői a térségben a minőségi bort, helyi termékeket előállító gazdasági szervezetek, vállalkozások, melyek elsődleges szegmensét képezik a gazdaságnak.

Emellett a rendelkezésre álló földterületek, a mezőgazdasághoz és élelmiszeriparhoz kapcsolódó ágazatok, továbbá a húzóágazatokhoz kapcsolódó ipar jelenléte, innovatív ágazatok megjelenésének lehetőségei, fiatal vállalkozói réteg megtelepedésének elősegítése szintén kitörési pontot jelentenek a térség gazdaságfejlesztésében.

A versenyképes és fejlett gazdasági tér kialakítására egyértelmű hatással van Tokaj-Hegyalja idegenforgalmi adottságainak, desztinációinak fejlesztése, a minőségi turisztikai szolgáltatások kialakítása (szálláshelyek, kereskedelem, vendéglátóhelyek), melyek rendkívül látványos és pozitív hatást eredményezhetnek.

- *A világörökség átfogó célkitűzés kapcsolódása az elit bor- és gasztronómia, természeti értékek, nemzeti hagyományok és kultúra, egyházi hagyományok és oktatás fejlesztési irányaihoz:*

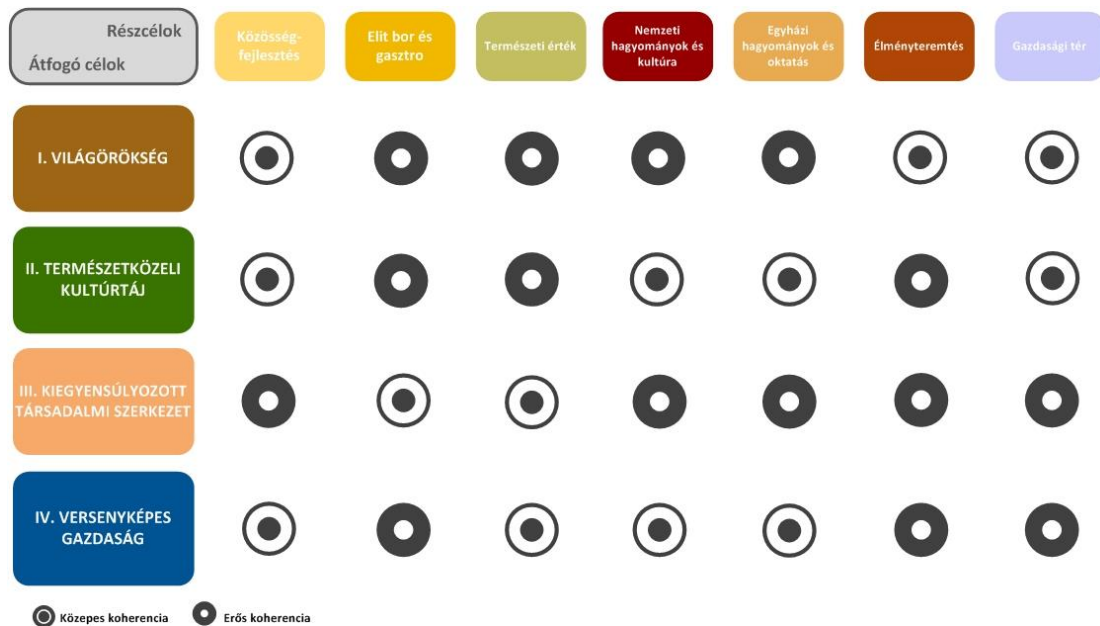
Ahhoz, hogy Tokaj-Hegyalja hosszú távon világhírű borvidékké váljon, a koncepcióban meghatározott átfogó részcéloknak és irányvonalaknak szinergiát kell alkotnia. Az átfogó célok közül, a világörökségi címhez, annak értékeihez számos cél kapcsolódik.

Egyrészt a történelmi borvidék szerepe, a bortermeléshez, ennek magas minőségű kivitelezéséhez kapcsolódó tevékenységek, vagyis a magas minőséget képviselő prémium borok és gasztronómiai termékek előállítása egyértelműen hozzájárulnak a világörökségi kultúrtáj fejlődéshez.

A világörökséghez kapcsolódó további fontos rész cél az épített örökséget magában foglaló helyszínek fejlesztése és megőrzése mellett olyan helyszínek fenntartható, valamint innovatív módon történő kialakítása, ahol a borvidék nemzeti hagyományai és évszázados kultúrája jelen van. A természeti értékeket érintő fejlesztéseket úgy kell megvalósítani, hogy az ne veszélyeztesse a világörökségi címet.

A természetközeli kultúrtáj átfogó cél kapcsolódása a természeti értékek fejlesztési irányaihoz:

A természetközeli kultúrtáj, mint átfogó cél kapcsolódási pontja egyértelműen a természeti értékek megőrzéséhez kapcsolódik, amely során arra törekszünk, hogy a táj – a hegyek, vízfolyások, különleges természeti értékek – potenciáljából fakadó lehetőségek kiaknázását fenntartható területhasználattal, a természetközelséget szem előtt tartó táj átalakítással őrizzük meg Tokaj-Hegyalja természeti és természetes arculatát.

2. ábra: A hosszú távú célrendszer belső koherenciája

4. KÜLSŐ KOHERENCIA VIZSGÁLAT

Jelen fejezet célja a Tokaji borvidék hosszú távú területfejlesztési koncepciójának alapját képező jövőkép és átfogó célok illeszkedésének vizsgálata a magasabb szintű hazai és uniós fejlesztéspolitikai dokumentumokban foglalt célkitűzésekhez.

Az EU-s tervezési időszakra történő felkészülés jegyében készültek a programozás keretrendszerét adó európai és hazai szintű, területi, illetve ágazati fókusszal bíró fejlesztési dokumentumok. Ezen magasabb szintű dokumentumok ismerete és figyelembevétele, az ezekben kijelölt fejlesztési irányok tekintendők sorvezetőnek a Tokaji borvidék hosszú távú fejlesztése szempontjából is, igazodva a helyi adottságokhoz, értékekhez és fejlesztési kihívásokhoz.

Minél erősebb a magasabb szintű fejlesztési célokkal megvalósuló koherencia, annál inkább biztosított, hogy a Tokaji borvidék számára 2030-ig meghatározott fejlesztési irányvonalak és célok elérését biztosító stratégia és operatív program megvalósítása hozzájárul az uniós, hazai és azon belül a területi célkitűzések teljesítéséhez.

A Nemzeti Fejlesztés 2030 – Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció (OFTK)

Borsod-Abaúj- Zemplén vármegyét, mint Magyarország második legnagyobb vármegyéjét 358 településsel, változatos természeti adottságokkal és gazdasági szerkezettel pozicionálja. A vármegye jelentős ipari, energetikai, erdőgazdálkodási és turisztikai potenciállal rendelkezik. Jellemző a társadalmi és gazdasági elmaradottság, mely a nagyobb városokban és a periférikus térségekben okoz feszültségeket. A térség legmeghatározóbb társadalmi problémái: a fiatalok elvándorlása, a magas munkanélküliség és ezzel egyidejűleg az alacsony foglalkoztatottság. A halmozottan hátrányos helyzetű rétegek aránya és koncentráltáguk miatt a vármegye egy-egy térségben a társadalmi problémák hatványozottan jelentkeznek.

A Nemzeti Fejlesztés 2030 tervezési dokumentumban felsorakoztatott fejlesztési irányok közül azokat az alapelveket vesszük számba, melyek Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyén belül a Tokaj Borvidék térségében releváns kitörési pontok lehetnek:

- A minőségi munkaerő foglalkoztatásának növelése érdekében a gazdasági potenciál bővítése, magas hozzáadott értékű termelőtevékenységek letelepítése. Az információs technológia fejlesztése. Speciális gazdasági övezetek kialakítása.
- A foglalkoztatás növelése, a meglévő kkv-k megerősítésével, új vállalkozások indításának és letelepedésének ösztönzése.
- A képzetlen munkaerő foglalkoztatása korszerű, környezetbarát bányászati, energetikai technológiákkal, amelyek illeszkednek a fenntartható erőforrásgazdálkodáshoz.

- A halmozottan hátrányos helyzetűek felzárkóztatása, mobilitásának elősegítése.
- A lakosság egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáféréseinek és az esélyegyenlőség megteremtése.
- A minőségi alapoktatás és a vállalati igényekre rugalmasan reagálni képes szak- és felnőttképzés továbbfejlesztése.
- A gazdasági- és társadalmi igényekhez illeszkedő, magas színvonalú oktatási és K+F+I tevékenységek megteremtése a Miskolci Egyetemen, és a Tokaj-Hegyalja Egyetemen.
- Turisztikai fejlesztés (világörökség, bor-, kulturális-, gyógy- és termálturizmus).
- Integrált zöldség- és gyümölcsstermesztési rendszerek kialakítása energia- és hulladékhasznosítással.
- A megújuló energiaforrások hasznosítása a decentralizált energiatermelő, tároló, elosztó és integráló rendszerek létrehozásával.
- Az egészségügy/népegészségügy releváns elemeinek komplex fejlesztése.
- Integrált állattartási rendszerek kialakítása.
- Szlovák-magyar gazdasági együttműködés és az infrastruktúra fejlesztése.

Az OFTK fejlesztéspolitikai szempontból külön kezeli Magyarország különleges táji értékekkel bíró kultúrtájakait, Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében a Tokaj-Hegyalja térségét nevesíti ilyen szempontból. A természeti környezet, az ahhoz illeszkedő gazdálkodási és településrendszer, a kulturális értékek együttesen alkotnak egy, a jövő számára megőrizendő és fenntartható rendszert. Ezek a térségek, így többek között a Tokaj-Hegyalja térsége is, idegenforgalmi szempontból jelentős vonzerővel bírnak, ezért a fenntarthatóság jegyében a táji adottság megőrzése és annak turisztikai hasznosításának összhangját kell megteremteni, amely terüleetspecifikus integrált beavatkozásokkal valósítható meg.

A Földművelésügyi Minisztérium gondozásában készült **Nemzeti Tájstratégia 2017-2026** összegzi Magyarország színes- és nemesfémérc előfordulásait. Ezeken a területeken folyt már mély- és külszíni fejtés, a legtöbb esetben gazdaságilag jelentős készletek lelhetők fel. Általában érlelőhelyeink különleges tájképi adottságokkal rendelkező hegyvidéki területen található, melyek turisztikai szempontból is frekvenciáltak. A stratégia ezek közé sorolja a Tokaji-hegységet is, ahol ezen felül jelentős szilikát-ásványok (zeolitok, bentonit), kovaföld és alginit is megtalálható. Ezeket külszíni fejtési módszerekkel bányásszák, így kitermelésük jelentős hatással van a tájra.

A Tájstratégia Tokaj-Hegyalját a táji jelentőséggel bíró világörökségi helyszínek között nevesíti, mely kitüntetésnek nemzetközi kötelezettségi vonzata van, valamint a belföldi turizmus célállomásaként is jelen van.

A Tájstratégia számba veszi a területhasználat változási tendenciáit, melyek az ország egyes területein különbözően alakulnak. Idézve a tájstratégiából: *Az agglomerációs térségekben, ahol a földterület ingatlanértéke nagy, hatványozott mértékben jellemző a települési tér növekedése, míg az elnéptelenedő térségekben (aprófalvas és tanyás térségekben) a művelés felhagyása következtében spontán folyamatok indulnak. A fiatal generációk elköltözése miatt nincs utánpótlás, a tájat egykor gondozó lakosság kiöregedése, kihalása, az általuk fenntartott értékek (pl. tanyavilág, szőlőhegyek, gyümölcsösök) pusztulása és a tudás erodálódása indult el. A folyamat részeként a tájgazdálkodási hagyományok, a hagyományos tájhasználat (pl. legeltetés, szőlőművelés, tanyás gazdálkodás) erősen visszaszorul, a szőlőhegyi táj, mint jellegzetes magyar – Kárpát-medencei – érték területe csökkenőben van.*

A **Nemzeti Erdőstratégia 2016-2030** (Földművelésügyi Minisztérium Erdészeti és Vadgazdálkodási Főosztályán Budapest, 2016. szeptember) kormányhatározatban került rögzítésre. Az Erdőstratégia az erdővédelemmel és az erdőgazdálkodással kapcsolatos kérdéseket tárgyalja. Bemutatja az erdészeti ágazatban elérendő rövid- és középtávú célkitűzéseket, a konkrét problémákra megoldási lehetőségeket vázol a nemzetközi kötelezettségvállalás teljesítése mellett. Az Erdőstratégia az erdők környezeti, gazdasági és szociális szolgáltatásainak hosszú távú biztosítása a fenntartható erdőgazdálkodással összhangban. Kiemelt célja az erdőterület – erdőtelepítéssel történő – növelése az országos 27%-os erdőszültségi szint eléréséig. Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye erdőszültsége meghaladja a 30%-ot.

A 2018-2030 közötti időszakra vonatkozó, 2050-ig tartó időszakra is kitekintést nyújtó második **Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia** (Innovációs és Technológiai Minisztérium, 2018) megfogalmazza, hogy az éghajlatváltozás a nemzeti, ezen belül a természeti, humán és gazdasági erőforrásainkat veszélyezteti. Elsődleges célként határozza meg az élıhetőség tartós biztosítását hazánkban: a természeti értékek, erőforrások (termőföld, ivóvíz, biológiai sokféleség), és kulturális kincsek megőrzését, és az emberi egészség kiemelt védelmét. A tiszta fejlődés, az erőforrásainkkal való hatékony gazdálkodás elengedhetetlen nemzetstratégiai célkitűzés a 2050-es klímasemlegesség eléréséhez. Ennek figyelembevételével szükséges a gazdasági növekedés, munkahelyteremtés, infrastruktúra fejlesztés szempontjaira tekinteni. Cél a fenntartható fejlődés, amely olyan gazdasági fordulatot és életmódváltást feltételez, amivel megvalósul az erőforrások takarékos és hatékony használata. Mindezek eredményeként mérséklődnek a területi különbségek.

A Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia hivatkozik a Turizmus 2.0 azon kijelentésére, miszerint a jövőt meghatározó legfontosabb kihívások között szerepel a klímaváltozás, ami hatással lehet a jelenlegi turisztikai desztinációk vonzerejére. A turizmus és klímaváltozás kapcsolata kétirányú: a turizmus az üvegházhatású gázok kibocsátása révén befolyásolja a klímaváltozást, míg a klímaváltozás hatásai befolyásolják a turisztikai kínálatot és keresletet. Ezt felismerve a turisztikai

attrakciófejlesztések a klíma- és környezettudatosság mentén kell, hogy megvalósuljanak, a környezeti fenntarthatóság szempontjainak érvényesülése mellett.

A vármegyei stratégiákat vizsgálva, a Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Klímastratégia célul tűzte ki, hogy feltárja az éghajlatváltozás vármegyében várható hatásait, amely a térségre nézve rendkívüli jelentőséggel bír a szőlőtermesztés kapcsán. A stratégia az elhárításra olyan reális, megvalósítható célokat és intézkedéseket fogalmazott meg, amelyek hatékonyan szolgálják a felkészülést és a vármegye más fejlesztési céljaival is összhangban állnak.

Az Európai Unióban kitűzött CO₂ csökkentési célok megvalósulásának támogatására a Polgármesterek Szövetsége ösztönözte a településeket, hogy készítsék el a Fenntartható Energia Akciótervet (SEAP). Magyarországon 29 település nyújtott be SEAP tervet, melyből 11 Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyei település, ebből három a Tokaji Borvidék települése: Sárospatak elfogadott dokumentummal rendelkezik, Szerencs és Tokaj akcióterveit a képviselő-testületek jóváhagyták, de a Polgármesterek Szövetségénél még értékelés alatt állnak.

Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye turisztikai adottságai alapvetően sokrétűek – fogalmaz a Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Klímastratégia. A legfontosabb természeti/táji értékek között sorolja fel Tokaj-Hegyalja történelmi borvidéket, mely egyrészt a világörökség része, másrészt fontos borvidéki kínálati elemként szerepel. A borvidékről Sátorajújhely és Tokaj városát emeli ki a vármegye vendégforgalma, vendégéjszakák és szállodai férőhelyek tekintetében. A stratégia adatai alapján a 2010-es évek első felében a külföldről (Szlovákia, Lengyelország, Németország) érkező vendégek aránya az összes vendég között az országos értékek fele körül mozgott, ami az ún. utazásérzékenyebb szegmensek kisebb súlyára utal. A klímaváltozás kapcsán kedvezőbb tendenciát jelez előre a belföldi rétegekre való támaszkodás.

A stratégia kimondja, hogy a klímaváltozásra a turizmustípusok közül leginkább a szabadtéri válfajok érzékenyek, az öko- és természetközeli turizmus, a hegyi kerékpározás, a lovasturizmus, a vadász és horgászturizmus, bor- és gasztroturizmus rendezvényei és a falusi turizmus helyszínei, melyek közül a Tokaji Borvidék térségében mindegyik jelen van.

Az agrárgazdálkodás is érzékeny a klímaváltozás káros hatásaira. Az éghajlatváltozás kedvezőtlen hatásai a Tokaji Borvidéket sem kerülik el.

Az épített környezeti értékek védelme fejezetben a stratégia megemlíti a tokaji Nagy-hegy felhagyott szőlőteraszainak támfalai és löszfalai kiemelt sérülékenységét, melyek nagy mennyiségű csapadék esetén megcsúszhatnak, leomolhatnak.

A Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Klímastratégia szorosan kapcsolódik a 2016. évben elfogadott Tokaji Borvidék Területfejlesztési Konceptiójához. Az illeszkedést a klímastratégia az alábbiakban foglalja össze: „*A melegedés, a szárazodás, a talajerózió jellemző probléma, amelynek megakadályozására, a természeti értékek megóvására a területfejlesztési koncepcióval összhangban a vármegyei klímastratégia is nagy súlyt helyez. Továbbá a jelen stratégia központi célkitűzései – összhangban a koncepció átfogó céljaival a szén-dioxid-kibocsátás csökkentésének előmozdítására, az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodásra, a kockázat megelőzésére és kezelésre, valamint a szemléletformálás erősítésére, a lakosság életmódváltására, környezettudatosságának fejlesztésére irányulnak.*”

A vármegyei klímastratégia Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye adaptációs intézkedései között szerepel az éghajlatváltozás által veszélyeztetett megyei értékek megóvása a klímaváltozás hatásaival szemben, melyben külön fejezetet szenteltek a **Tokaji Borvidék természeti és táji értékeinek megőrzésére és fejlesztésére:**

„*A Tokaji Borvidék a vármegye kulturális, környezeti, gazdasági szempontból kiemelkedő értékekkel és potenciállal rendelkező területe. A térségben ugyanakkor jelentős természetátalakítás történt, a természetközeli állapot csak nagyon kis mértékben maradt meg Tokaj-Hegyalján. A borvidék természeti értékei, a Bodrog és a Tisza, a vízfolyások és tavak, a Natura 2000 területek ökológiailag fenntartható megőrzése a hosszú távú fejlesztéseknek is alapjai. Az éghajlatváltozás okozta szárazodás, a várható szélsőséges időjárási események a térség mikroklimáját megváltoztatják, ami a természetes élőhelyek és a szőlőtermesztés számára is kihívást jelent. A területen a Világhírű Borvidék 2030 – A Tokaji Borvidék Területfejlesztési Konceptiójával összhangban álló fenntartható fejlesztési modellt kell megvalósítani, mely integrálja a klímaváltozáshoz való alkalmazkodás feladatait is. **A világörökségi helyszín értékeinek megőrzését biztosító területhasználati rendszert kell kialakítani és működtetni.** Különös figyelmet kell fordítani **a vizek visszatartására és fenntartható hasznosítására, a fenntartható és klímaszempontokra figyelmet fordító erdőgazdálkodásra.** A szőlőművelésben az eróziót minimálisra csökkentő, az ültetvények éghajlati alkalmazkodását előtérbe helyező, környezetbarát technológiákat kell elterjeszteni. A turizmus fejlesztésénél ügyelni kell arra, hogy a hasznosítás okozta beépítések, tájátalakítás, zavarás ne veszélyeztesse a természetközeli élőhelyeket, illetve a kultúrtáját. A Területfejlesztési Konceptió alapján Tájegységi Értéktár Bizottság létrehozása szükséges. Biztosítani kell a tájban rejlő potenciál, a vulkanikus lejtők, a vízes élőhelyek és az erdők természetes társulásainak tudatos megőrzését, ahol szükséges, védettség alá vonását.*”

A Tokaji Borvidék természeti és táji értékeinek megőrzése és fejlesztése elnevezésű intézkedés indikátorai: ökológiai gazdálkodásban művelt földterületek aránya az összes művelt területen belül és fenntartható erdőgazdálkodási műveléssel érintett erdőterületek aránya, százalékos értékben. Az adatok forrásaként a NÉBIH került megjelölésre, az adatgyűjtést évente a Borsos-Abaúj-Zemplén Vármegyei Önkormányzat végzi.

A 2021-ben elfogadott **Turizmus 2.0** Tokaj térségének élménykínálata és vonzerői között a bor-gasztronómiai, kulturális és aktív termékek állnak. A világörökségi Tokaji Borvidék belföldön és külföldön is igen ismert desztináció, elismertségét és népszerűségét a tokaji bornak köszönheti. A stratégia Tokaj mellett Mád, Tállya, Tarcal, Sárospatak, Tolcsva, Hercegekút településeket nevesíti, ahol több kiemelkedő borászat kínál prémiumkategóriás borkóstolós programot és dűlőtúrát. A dokumentum a bor- és gasztronómiai attrakciókat is nevesíti: Gusteau Kulináris Élményműhely, Első Mádi Borház, Percze Élménybirtok, a sárospataki Vár Vendéglő, a Boros Borbár és az Oroszlános Borvendéglő, a bodrogkeresztúri Acetánia.

Tokaj-Zemplén vadregényes természeti képet mutat, a természetjárás kiemelt helyszíne, az Országos Kéktúra szakasza keresztezi a térséget, itt található a sárospataki Megyer-hegyi tengerszem is.

A térségben jelentős a víziturizmus, egyrészt a tiszai hajózás és a Bodrog folyón történő kishajózás jelentős. A Bodrog Tokajban találkozik a Tiszával, így a városban jól kiépített a vízi infrastruktúra, több kis- és nagyhajó-kikötő is található.

A térség aktív turizmusának célpontja a Sátoraljaújhelyen található Zemplén Kalandpark (sípálya, bobpálya, libegő).

A Tokaj Borvidék és környéke történelmi emlékekben gazdag, kastélyok és vármaradványok sorakoznak a vidéken: Füzér vára, a Regéci vár, Boldogkő vára, a füzérradványi Károlyi-kastély, a sárospataki Rákóczi-vár és a Református Kollégium Nagykönyvtára, Tolcsva épített öröksége (kastélyok és világörökségi pincesor).

A térség kulturális vonzerejét színesíti a hollóházi porcelán és annak fejlődését bemutató Porcelánmúzeum, A Magyar Nyelv Múzeuma, a Vizsolyban található első, teljes magyar nyelvű bibliafordítás is.

Sárospatak kulturális és vallási központ, a reformáció és a Rákóczi-kultusz egyik magyarországi központja, innen indul a Szent Erzsébet út.

Fontos kiemelni, hogy a Turizmus 2.0. vallásturizmussal foglalkozó fejezete szerint a Tokaj-Nyíregyháza kiemelt turisztikai térségben, a turisztikai térségek közül a második legtöbb (28 db) turisztikai szempontból jelentős szakrális értékkincs található.

A rendezvényturizmus kiemelt helyszínei a térségben a Zempléni Fesztivál (amely már a borvidék több települését is bevonja színvonalas rendezvények megtartására) és a Tokaj Fesztiválatlan, melyek színvonalas programkínálatokat biztosítanak.

A Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia a térség jövőbeni márkapozícióját az alábbiak szerint fogalmazza meg: „Ma a világörökségi státusszal bíró Tokaji borvidék turisztikai élményigérete elmarad a várttól. A kiemelt turisztikai fejlesztési térség nevesítése kapcsán elkészült beavatkozási program arra hivatott, hogy segítse a garantált világörökségi élményigéret elérhetőségét, a prémium minőségű, borfogyasztásra, kóstolásra épülő programkínálat kialakításával. Tokaj – a fogadóterületet nevesítő város – látványképének jelentős fejlesztése révén vonzó úti céllá válik a jövőben. A térség számára javasolt új üzenet a „Tokaj, több mint bor”, mely fókuszba kívánja állítani az aktív turisztikai kínálatot, erősen építve a Zemplén Kalandpark adrenalint emelő szolgáltatásaira, és az újonnan épülő függőhíd nemzetközi érdeklődésre is számot tartó attrakciójára. Tokaj és a Zemplén együtt képes megszólítani a belföldi és nemzetközi keresletet, csak ez az együtt gondolkodás teremtheti meg a vonzó turisztikai fogadóterület képét. Tokaj a világörökség részeként, míg Zemplén az érintetlen természeti adottságaival nyújt egyedi, komplex kikapcsolódási programot.”

Magyarország Kormánya 2019-ben fogadta el a **Program a versenyképesebb Magyarorszáért** c. stratégiai dokumentumot, mely kiemeli a gazdaság fejlettségében mutatkozó területi különbségeket és megoldást kínál az egyenlőtlenség csökkentésére: „Hazánkban a gazdaságilag legfejlettebb területek a közép-magyarországi, a nyugat- és közép-dunántúli régió, a többi négy térség nagyjából hasonló fejlettségi szinten áll. A fejlettségbeli különbség az egy főre jutó működőtőke-állományban hatványozottan jelentkezik: a fejlettebb régiókban az egy főre jutó FDI mintegy ötszöröse a kevésbé fejlett régiókban tapasztaltnak. A területi egyenlőtlenségek mérséklésének egyik leghatékonyabb módja a korszerű technológia megjelenése a hátrányosabb térségekben. A tőkeáramlás az ország keleti, illetve déli területei felé történő orientálása csökkenti a fejlettségbeli különbségeket, továbbá az érintett térségek felzárkózása a belföldi keresleten keresztül elősegíti a magasabb növekedési ütem elérését.”

Az Innovációs és Technológiai Minisztérium által 2019-ben megalkotott, **A magyar mikro-, kis- és középvállalkozások megerősítésének stratégiája 2019-2030** c. dokumentum a fentebb bemutatott programmal összhangban a gazdaság területi egyenlőtlenségeinek csökkentésére törekszik.

A hátrányos térségeket célzó támogatás keretében olyan program elindítását tervezik a stratégiaalkotók, amely az elmaradottabb területen működő KKV-k fejlesztését célozza. A program 2-10 millió forint közötti összegben vissza nem térítendő támogatást nyújt eszközök és szolgáltatások beszerzésére, egyszerűsített pályázati eljárás keretében.

A fiatal vállalkozók, női vállalkozók, munkanélküliek és szegregált környezetben élő vállalkozások elindítását, vállalkozói képességének erősítését is célozza a program, továbbá a hátrányos térségekben működő vállalkozások működésének és fejlesztésének támogatását is szolgálja több intézkedés (mentorálás, tudásátadás, tanácsadás).

A fenti irányadó stratégiai dokumentumok alapján a Kormány a **1403/2019. (VII. 5.) Korm. határozatában rendelkezett Magyarország egyes területei közötti gazdasági egyenlőtlenség csökkentése érdekében szükséges fejlesztési programcsomagról**, mely a munkaerőpiaci hátrányok csökkentését, a helyi foglalkoztatás bővítését, a vidék lakosságmegtartó képességének növelését célozta meg, és ennek érdekében elindította a **Kedvezményezett Települések Gazdaságélénkítő Programját**. A program a gazdasági mutatók alapján elmaradott településeken nem csak az önkormányzatokat támogatja, hanem ezeken a településeken működő, székhellyel vagy telephellyel rendelkező mikro-, kis- és középvállalkozásokat is, valamint az állami vagy helyi önkormányzati tulajdonban álló gazdasági társaságoknak is nyújt támogatást. A program 1. számú mellékletében szereplő 50 település között a Tokaji Borvidék négy települése is helyet kapott: Abaújszántó, Erdőbénye, Mád, Monok. 2020-ban az 1186/2020. (IV. 28.) Korm. határozat alapján a Program 2. ütemébe javasolt települések közé került Rátka, Bodrogkeresztúr is.

A Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Közgyűlés 39/2021 (VI.2). határozatával elfogadta a **Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegye területfejlesztési dokumentumait, valamint az előzetes Integrált Területi Programját**, amely a Tokaji Borvidék térségére több vonatkozásban is tesz megállapításokat és céloz meg térségspecifikus fejlesztési irányokat. A dokumentum – amely a vármegyei Területfejlesztési Program irányába, másrészt a finanszírozást biztosító Terület- és Településfejlesztési Operatív Program Plusz és annak vonatkozó prioritásainak céljai felé illeszkedik – kiemelten kezeli a Tokaji Borvidéket, annak településeit.

Megfogalmazódik a vármegye társadalmi-gazdasági viszonyát jellemző kettősség, ellentmondásosság, amely a Tokaji Borvidék térségében is helytálló:

- a jelentős városok mellett halmozottan hátrányos helyzetű térségek azonosíthatók be,
- magas az élve születések száma, alacsony az átlagéletkor, jelentős a fiatalok elvándorlása,
- a kis- és mikro-vállalkozások tőkeszegények,
- jelentős az erdőborítottság, mégis kedvezőtlenek a levegőminőségi adatok.

A vármegye fejlesztési stratégiai céljai azonosíthatók a Tokaji Borvidék fejlesztési céljaival:

1. A vármegye **lakossága életkörülményeinek és képzettségi szintjének emelése.**

- A célkitűzésen belül kiemelt szerepet kap a munkaerőpiaci igényekhez alkalmazkodó szakképzési, duális képzési rendszer kialakítása.
- A helyi alapellátás fejlesztése, lakhatás feltételeinek könnyítése.

2. **Igény-vezérelt infrastruktúrafejlesztés.**

- A forgalmi terhelés jobb eloszlása érdekében indokolt a 37. számú főút Gesztely-Szerencs-Sátoraljaújhely közötti szakaszának négysávossá bővítése.

- Új kerékpárforgalmi létesítmények kijelölése, építése, korszerűsítése, a meglévők összekapcsolása a turisztikai útvonalak mentén.
- Közműfejlesztés.

3. Versenyképes gazdaságfejlesztés.

- Befektetésösztönzés, korszerű ipar 4.0, K+F+I technológiákat alkalmazó nagyvállalatok letelepedésének ösztönzése – azonban, mivel a borvidék esetén korlátozottak a feltételek, ez elsősorban a meglévő ipari parkokban javasolt.
- A mezőgazdaság, feldolgozóipar, helyi termékek előállításának fejlesztése. A szőlőtermesztés és borkészítés termőhelyi adottságainak megőrzése mellett törekedni kell a minél teljesebb termőterület-kihasználásra.
- Turisztikai vonzerők (attrakciók, programok) és szolgáltatások (minőségi szálláshelyfejlesztés, kapcsolódó gazdasági szolgáltatások fejlesztése) együttes, összehangolt, térségi alapú fejlesztése és szervezése. Illeszkedés a világörökségi elvárásokhoz. A bor- és gasztroturizmus, kulturális és aktív turizmus (kerékpáros, vízi, evezős, horgász, lovas) egyedi értékeken alapuló kínálatának fenntartható fejlesztése. A vallásturizmus fejlesztése zarándokútvonalak kiépítésével, illetve az ehhez kapcsolódó infrastruktúra és szolgáltatások fejlesztése. Vármegyei szinten összehangolt turisztikai marketing és értékesítés-ösztönző tevékenység támogatása a desztinációs menedzsment rendszer keretein belül, a hálózatosodás folyamatának erősítése.

A dokumentumban a Területfejlesztési szempontból kiemelt térségek alfejezet foglalkozik:

- a Komplex Programmal fejlesztendő járásokkal: A 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet a kedvezményezett járások besorolásáról egy olyan komplex mutatót (társadalmi és demográfiai, lakás és életkörülmények, helyi gazdaság és munkaerő-piaci, valamint infrastruktúra és környezeti mutatókból képzett, összetett mutatószám) alkalmaz a járások besorolására, amely alapján 3 kategóriába sorolja azokat: kedvezményezett, fejlesztendő, komplex programmal fejlesztendő. Ez alapján Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye 16 járása közül 8 került **a komplex programmal fejlesztendő járások** közé (Cigándi, Edelényi, Encsi, **Gönci**, Mezőcsáti, Ózdi, Putnoki, Szikszói járások) és kettő pedig **a fejlesztendő járások** kategóriájába (**Szerencsi, Tokaji járások**). A többi járás **kedvezményezett járásnak** minősül, ezek a következők: Kazincbarcikai, Mezőkövesdi, **Sárospataki, Sátoraljaújhelyi**. Ez is azt mutatja, hogy a térség jelentős fejlesztésre szorul. A komplex programmal érintett járásokból pályázó települések előnyben részesítendőek az egyes felhívások TSM-ében.
- a Felzárkózó Települések hosszú távú programjával, a Kedvezményezett Települések Gazdaságélénkítő Programjával: Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében két program valósul meg a felzárkózás jegyében:
 - „Felzárkózó települések” hosszú távú programjának megalapozásáról szóló 1404/2019. (VII. 5.) Korm. határozata alapján 2019-ben indult el a program, amely Magyarország 300 hátrányos helyzetű településén megvalósuló felzárkózási stratégiát jelent a Magyar Máltai Szeretetszolgálat modellje alapján. A program 2019-ben 30 település bevonásával indult el országos szinten, ez a szám 2020-ban 67 településsel bővült és 2024-ig mind a 300 település bevonásra kerül.
 - Magyarország egyes területei közötti gazdasági egyenlőtlenség csökkentése érdekében szükséges fejlesztési programcsomagról szóló 1403/2019. (VII. 5.) Korm. határozata alapján indult el a Kedvezményezett Települések Gazdaságélénkítő Programja a program első körében 50 település bevonásával. A program első 3 körében eddig 25 vármegyei település került be.

A dokumentum kiemelten foglalkozik a vármegye egyetlen kiemelt térségével, a Borvidékkel, valamint a Tokaj-Zemplén Fejlesztési Programmal. A forráslehetőségeket tekintve azonban a TOP Plusz alapján nem az egész Tokaj-Zemplén kiemelt programban szereplő települések, hanem csak Tokaj Borvidék települései kezelendők kiemelt fejlesztési térségként, külön forrásfelhasználási

módban. A térségi és települési fejlesztések alapján megállapítható, hogy a TOP Pluszban tervezett 4 tématerület lehet érintett a Tokaj-Zemplén térség fejlesztési programban:

- 1.1.1 Helyi gazdaságfejlesztés - Tokaj kiemelt térségben az érintett településeknek szükséges bemutatni a projektek keretében az egyértelmű lehatárolást a TOP Pluszban tervezett fejlesztések és a Tokaj-Zemplén térségi fejlesztési program keretében megvalósításra kerülő fejlesztések között.
- 1.1.3 Helyi és térségi turizmusfejlesztés – Tokaj kiemelt térségben ezen területre forrás nem került allokálásra. Abaúj-Cserehát és Délkelet zempléni térségben az érintett településeknek szükséges bemutatni a projektek keretében az egyértelmű lehatárolást a TOP Pluszban tervezett fejlesztések és a Tokaj-Zemplén térségi fejlesztési program keretében megvalósításra kerülő fejlesztések között.
- 1.2.1 Élhető települések/Zöld infrastruktúra fejlesztések – Az érintett településeknek szükséges bemutatni a projektek keretében az egyértelmű lehatárolást a TOP Pluszban tervezett fejlesztések és a Tokaj-Zemplén térségi fejlesztési program keretében megvalósításra kerülő fejlesztések között.
- 1.2.1 Élhető települések/Kerékpárút – Tokaj kiemelt térségben ezen területre forrás nem került allokálásra. Abaúj-Cserehát és Délkelet zempléni térségben az érintett településeknek szükséges bemutatni a projektek keretében az egyértelmű lehatárolást a TOP Pluszban tervezett fejlesztések és a Tokaj-Zemplén térségi fejlesztési program keretében megvalósításra kerülő fejlesztések között.
- 1.2.3 Belterületi utak fejlesztés – Az érintett településeknek szükséges bemutatni a projektek keretében az egyértelmű lehatárolást a TOP Pluszban tervezett fejlesztések és a Tokaj-Zemplén térségi fejlesztési program keretében megvalósításra kerülő fejlesztések között.

A dokumentum ún. fejlesztési célterületeket is meghatároz, vagyis olyan vármegyei térségeket, településegységeket takar, amelyek geomorfológiailag egybefüggő területet képeznek. Fontos kihangsúlyozni, hogy a lehatárolt fejlesztési célterületek önálló forrásallokációval rendelkeznek minden felhívás tekintetében. Emellett, ha a vármegye területén található kiemelt térség, a kiemelt térség részére is külön fejlesztési célterület definiálása szükséges, így a Borvidék is fejlesztési célterületként jelenik meg. A fentiek alapján a BAZ vármegyei ITP-ben a következő fejlesztési célterületek kerültek meghatározásra:

- Miskolc fejlesztési agglomeráció

- Tokaj kiemelt térség
- Észak-borsodi ipari tengely
- Dél-borsodi térség
- Abaúj-Cserehát térsége
- Délkelet-zempléni térség

Az ITP forrásfelhasználási módjai és a forrásfelhasználási módokra allokált források a következők:

Forrásfelhasználási mód	Forrás	Komplex Programmal érintett járások tervezett forrásallokációs aránya (%)
I. Fenntartható városfejlesztés Miskolc MJV	31,35 mrd	NR
II. Miskolc fejlesztési agglomeráció	11,972 mrd	NR
III. Tokaj kiemelt térség	8,296 mrd	NR
IV. Észak-Borsod ipari tengely	21,913 mrd	53%
V. Dél-borsodi térség	15,415 mrd	14%
VI. Abaúj-Cserehát térsége	12,899 mrd	100%
VII. Délkelet zempléni térség	6,465 mrd	52%
VIII. Kiemelt kedvezményezett	28,8 mrd	NR
Összesen	137,159 mrd	

A következő fejlesztési ciklusban is egyértelmű, hogy a források korlátozott rendelkezésre állása nem képes minden vármegyei település igényét valamennyi, az OP által támogatható területen kielégíteni. Ezért van szükség mégis bizonyos fejlesztések vagy települések / térségek prioritizálására, előnyben részesítésére. A Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Önkormányzat a vármegyei területfejlesztési koncepció és a vármegyei területfejlesztési program jövőképe, átfogó és tematikus, horizontális, valamint stratégiai céljai mentén a vármegye településeinek adottságait figyelembe véve alakította ki a differenciálást, amely elősegíti a vármegyére allokált forrás teljes felhasználását. A rászorultság meghatározása (a korábban említett komplex programmal fejlesztendő, felzárkózó), a vármegyei településszerkezetben elfoglalt funkció, településméret szerint, árvizekkel erősen veszélyeztetett települések, a kiemelt térség, így a Borvidék, továbbá a Komplexitás, integrált projektek megvalósítása szempontjából történik.

A Tokaj-Zemplén Térség fejlesztéséhez szükséges kormányzati intézkedésekről szóló 1791/2020. (XI. 11.) Korm. határozat kimondja, hogy a Program előkészítésére és megvalósítására a Tokaj-Zemplén térség fejlesztéséért felelős kormánybiztos irányítása mellett, a Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács bevonásával kerüljön sor, a megvalósítása során egyes feladatok lebonyolításában a Tokaj Borvidék Fejlődéséért Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság működjön közre. A Program megvalósításához a Kormány a 2020-2024. évekre vonatkozóan

mindösszesen 149.516.000.000, - Ft forrást biztosít a lentebbi táblázatban rögzített keretösszegeknek megfelelően a Tokaj-Zemplén Térség Fejlesztési Programhoz.

A térségi szintű fejlesztések - Infrastrukturális fejlesztések

- Közúthálózat rekonstrukciója: Az itt élők és az idegenforgalmi követelmények miatt szükséges és indokolt a közúthálózat átgondolt, jelentős léptékű fejlesztése. Ennek része a 37-es főút Szerencs-Sátoraljaújhely közötti szakaszának rekonstrukciója, Sátoraljaújhely-Hollóháza közötti út felújítása, a borvidék nyugati határán húzódó útvonal (Kéked-Gönc-Abaújszántó-Tállya-Mád) felújítása, illetve a fejlesztéssel érintett településeket összekötő utak rekonstrukciója.
- Kerékpárútfejlesztés: A közelmúltban lezajlott és folyamatban lévő kerékpárút kialakítások folytatása a térség érdeke. A kerékpárút hálózat további bővítése fontos a célok elérése érdekében (pl. Eurovelo 11 útvonal hiányzó részeinek kiépítése). Körpanoráma kerékpárút: Sáropatak-Hollóháza-Gönc-Abaújszántó-Mád-Tokaj. A borvidéki kerékpárúthálózat további fejlesztésénél törekedni kell a meglévő mezőgazdasági utak hálózatba szervezésére, illetve azok szilárdburkolattal történő ellátására.
- Dűlőutak komplex rekonstrukciója: A borvidék szőlőültetvényeinek is a megközelíthetőségét biztosító dűlőutak állapota jelentősen leromlott. A fejlesztés során a szőlészeti-borászati szempontok mellett figyelembe kell venni a világörökségi és turisztikai aspektusokat is. A dűlőúthálózat szilárdburkolattal történő ellátása kerékpárturisztikai célokat is szolgál.
- Nagyteljesítményű elektromos autótöltő állomások kiépítése: a hálózat kiépítése a térség idegenforgalmi vonzerejének növelő tényezője lehet.
- Nosztalgia gőzös indítása: A közelmúltban végrehajtott vasútfejlesztéseknek köszönhetően jó minőségű vasúti pályatest áll rendelkezésre. Ez lehetőséget kínál nosztalgia gőzös rendszer beállítására a Kassa –Sátoraljaújhely – Szerencs vonalon.

Szolgáltatásfejlesztés

- Marketing kampány megvalósítása, egységes Marketing és Turisztikai Szervezet felállítása. Cél, hogy Tokaj-Hegyalja a világörökségi és térségfejlesztési szempontból egyaránt egységet képezzen, azonban jelenleg hiányzik a turisztikai szakmai háttér, a térség turisztikai szempontból történő egységes kezelése és szervezése.
- Szálláshely és Szolgáltatás Fejlesztési Program: A tokaji borvidék jelenlegi alacsony látogatottsági szintjének okai között a minőségi szálláshelyek hiánya és a

gasztronómiai, idegenforgalmi szolgáltatások alacsony színvonala meghatározó szerepet játszik. Jelen elem ezen hátrányok leküzdését hivatott segíteni.

- o Kistépülési Fejlesztési Alap: A borvidék kisebb létszámú települései számára létrehozandó fejlesztési forrás, amely lehetőséget biztosít a belterületek megújítására, turisztikai és gazdasági célú fejlesztések megvalósítására.

A Tokaj-Zemplén Térségfejlesztési Programban a Tokaji borvidék 27 településének és további 14 zempléni településnek a fejlesztései jelennek meg. Tokaj, Sárospatak és Sátoraljaújhely települést kivéve jellemzően 1-1 települési szintű fejlesztés valósul meg a program keretében. Tokaj, Sárospatak és Sátoraljaújhely települések esetében hangsúlyosan turisztikai célú projektek (szálloda fejlesztéseket is magukba foglalva) kerülnek megvalósításra, kiegészítve városrehabilitációt szolgáló projektekkel. A fejlesztések típusai a következők:

- o gazdaságfejlesztés, ipari park, ipartelep fejlesztések (Szerencs, Mád)
- o turisztikai, idegenforgalmi fejlesztések, szálláshely fejlesztések (valamennyi érintett településen, ahol a program alapján indokolt; a zempléni települések esetében jellemzően turista szálláshelyek fejlesztése, vagy helyi sajátosságokra épülő szolgáltatás fejlesztés, látogatóközpontok kialakítása valósul meg)
- o városrehabilitációs fejlesztések, elsősorban műemléki épületek homlokzati felújítása, funkcióváltást szolgáló fejlesztések, főutca rekonstrukciók valósulnak meg (Sátoraljaújhely, Sárospatak, Tokaj, Tarcál, Abaújszántó)
- o önkormányzati utak felújítása (Bekecs, Makkoshotyka, Tállya, Legyesbénye).

1. táblázat A Tokaj-Zemplén Térség fejlesztési program elemeihez előirányzott keretösszeg, Ft

Sorszám	Programelem	Keretösszeg (forint)
I. Térségi szintű fejlesztések		
1.	Dűlőutak rekonstrukciója	5 750 000 000
2.	Közutak rekonstrukciója	52 000 000 000
3.	Kerékpárút fejlesztés	13 350 000 000
4.	Nosztalgia gőzös indítása	1 000 000 000
5.	Elektromos töltőállomások kiépítése	600 000 000
6.	Szálláshely és gasztronómiai szolgáltatásfejlesztés	12 650 000 000
7.	Kistépülési fejlesztési alap	4 000 000 000
8.	Borvidéki látogatóközpont	2 000 000 000
9.	Hernád vadvízi élményfejlesztés	500 000 000
II. Települési szintű fejlesztések		
10.	Turizmusfejlesztés	22 510 000 000
11.	Gyermek- és ifjúsági szállás-, szállodafejlesztés	9 645 000 000
12.	Gasztronómia-fejlesztés	350 000 000
13.	Városrehabilitáció	10 615 000 000
III. Turisztikai szervezetfejlesztés, menedzsment		

14.	Marketing kampány, turisztikai szervezet fejlesztése	2 000 000 000
15.	Projektmenedzsment	7 546 000 000
16.	Tartalék	5 000 000 000

Forrás: A 1791/2020. (XI. 11.) Korm. határozat alapján szerke. Bulejsza-Szikora Melinda

A Kormány ezzel egyidejűleg több határozatban rendelkezett az egyes konkrét megvalósítandó beruházások megvalósítására előirányzott támogatásokról: a tokaji református templom felújításáról, Tállya községi sporttelep komplex fejlesztéséről.

A Tokaj-Zemplén Térség Fejlesztési Program megvalósításához nyújtandó célzott pénzügyi támogatás felhasználásának feltételrendszeréről szóló **2038/2020. (XII. 29.) Korm. határozat** rögzíti, hogy a pénzügyi támogatás felhasználása a meghatározott fő fejlesztési irányok mentén pályázati úton vagy egyedi támogatási döntéssel valósuljon meg. a Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács a Program módosítását kezdeményezheti, végrehajtását ellenőrizheti, meghatározott programelemekhez rendelt források között indokolt esetben átcsoportosítást kezdeményezhet. A Tokaj Borvidék Fejlődéséért Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság közreműködhet a pályázatok és egyedi kérelmek összeállításában, előkészítésében, megvalósításában, továbbá a Tokaj-Zemplén térség fejlesztéséért felelős kormánybiztos döntése alapján pályázatot, egyedi támogatási kérelmet nyújthat be és valósíthat meg.

A Kormány az 1073/2020. (III. 5.) Korm. határozattal támogatásáról biztosította Északkelet-Magyarország nemzeti, gazdasági és kulturális övezet fejlesztési tervének koncepcióját. A koncepció fejlesztési területe: Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyék, valamint a külhoni magyarok lakta területek közül a Felvidék, Kárpátalja és a Partium. Az 1566/2020. (IX.4.) Korm. határozatában az **Északkelet-magyarországi Gazdaságfejlesztési Zóna** fejlesztési területét kiterjesztette Heves és Nógrád vármegyére. A 2030-ig szóló stratégiai fejlesztési terv munkaközi anyag áll koherenciavizsgálatunk középpontjában, tekintettel arra, hogy a legaktuálisabb fejlesztési irányvonalakat határozza meg az elkövetkező 10 évre vonatkozóan. A tervet a továbbiakban zónastratégia néven idézzük.

A zónastratégia víziójának minden elemét azonosítani tudjuk a Tokaji Borvidék régiójára: „Az *Északkelet-magyarországi Gazdaságfejlesztési Zóna („Creative Region”)* hat vármegyéje (Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Nógrád és Szabolcs-Szatmár-Bereg) a szomszédos, magyarok lakta határon túli területekkel kialakított együttműködések segítségével 2030-ra Magyarország legnagyobb ipari tudásparkjává válik, mely egyedülálló természeti és történelmi örökségével a nemzeti összetartozás jelképe. A zóna az erős belső kohéziót megtartva, fenntartható fejlődési pályán halad, települései közúton és vasúton is jól megközelíthetőek, gazdasága innovációra épül és magas hozzáadott értéket képvisel.”

A zónastratégia esetében is azonosításra került az a probléma, amely a Tokaji Borvidék térségében is a legnagyobb kihívásként jelentkezik, a népességfogyás. A stratégia a probléma két okát vázolja: az országos átlagot meghaladó mértékű természetes népességfogyást és a magas elvándorlást, különösen a fiatal és képzett lakosság körében, melynek háttérében főként az országostól elmaradó bérek vannak.

A Tokaji Borvidék 27 településének társadalmi-gazdasági fejlődésének alapvető feltétele a megfelelő kiépítettségű területi infrastruktúra. A zónastratégia is ezt a feltételt nevesíti alapfeltételként. A közlekedésfejlesztés, a logisztikai fejlesztések, az életminőséget javító településfejlesztések igényként fogalmazódnak meg mind a zónastratégiában, mind a Borvidék térségében. A fejlett infrastruktúra megteremtése után a következő lépcsőfokot a gazdasági versenyképesség növelése, majd a társadalmi innováció megteremtése jelenti. A gazdaságfejlesztés tekintetében a zónastratégia elsősorban iparfejlesztést céloz meg, ezt követi az agrár- és élelmiszeripar, majd a turizmus fejlesztése, negyedikként megjelenik a határon túli gazdasági együttműködések fejlesztése. A Tokaji Borvidéken is azonosítható ez a sorrend, azzal az eltéréssel, hogy az iparfejlesztés a térségben hagyományokkal rendelkező kisipari és feldolgozóipari ágazatok fejlesztéseként indokolt. A Borvidék humán erőforrásának innovatív fejlesztését meg kell, hogy előzze a települések szociális és egészségügyi szolgáltatásainak magas színvonalra emelése. A borvidéki igényekre épülő (szőlészeti, borászati) szakképzés megteremtésével fenntartható a térség arculatát meghatározó bortermelő jelleg, melyhez a helyi identitást erősítő programok is szükségesek. Ezek a fejlesztési irányok a zónastratégiában is azonosíthatók. Összességében olyan humán erőforrás fejlesztési beavatkozásokat kell tenni, amelyek a lakosság helybenmaradását elősegítő jövőképet vázolnak.

Az ország 11 turisztikai térségéből három a zónában található: Tokaj és Nyíregyháza, Mátra–Bükk, valamint Debrecen és térsége turisztikai térségek. A turizmus fejlesztését komplex módon, a desztinációk együttműködésére alapozva határozza meg a zónastratégia. Ez a gondolat szintén azonosítható a Tokaji borvidék településvezetői által megfogalmazott gondolatokkal, miszerint a térség turizmusfejlesztését a helyi természeti és kulturális értékekre alapozva célszerű megvalósítani. Cél, hogy a területi szempontból egymáshoz közel fekvő természeti kincsek, az épített örökség, valamint az egyes települések rendezvényei, gasztronómiája, szálláshelyei együttesen kerüljenek fejlesztésre. Ez a gondolat a hálózatosodás fogalmával egyenértékű fejlesztéseket irányoz elő.

A zónastratégia az Egri borvidék borturizmusát jelentős kiaknázatlan potenciálként nevesíti, azonban a Tokaji Borvidék ilyen vonatkozásban nem kerül említésben a fejlesztési tervben. A Tokaji Borvidék konkrét említése világörökségi helyszíneként történik a zónastratégiában, az alábbiak szerint: „... területileg a zóna körbeöleli a Tokaji borvidéket is. Tokaj-Hegyalját attól függetlenül, hogy

a zempléni térséggel önálló fejlesztési zónát alkot, turisztikai szempontból semmiképp nem választhatjuk el a zónától, mivel a borvidék és Nyíregyháza egy turisztikai térséget alkot.”

A koherenciavizsgálat eredményeként kijelenthetjük, hogy a Tokaji Borvidék fejlesztési tervei egybeesnek a zónastratégia fejlesztési terveivel is.

A fenti dokumentumok mellett áttekintettük a **Szabolcs-Szatmár Bereg vármegyei fejlesztési dokumentumokat** is, ugyanis a térség vármegyehatár mentén fekszik, emellett a szomszédos vármegye településeivel együtt kiemelt turisztikai térséget alkot, ez a korábbiakban már említésre került. A „Tokaj, Felső-Tisza és Nyírség kiemelt turisztikai fejlesztési térség” sokszínű desztinációt alkot, a Tokaji Borvidék mellett a főbb vonzerők az alábbiak.

Felső-Tisza térsége: A Felső-Tisza vízi élményei, érintetlen természeti kincsei, középkori templomai, különleges pálinkái és hagyományos vendégszeretete alkotják a térség élménykínálatát. A Felső-Tisza területe kitűnő adottságokkal rendelkezik az öko- és aktív turizmus terén, különösen a kerékpáros és vízi (evezős) turisták számára vonzó úti cél. Nyírség térsége: A desztináció legnagyobb városaként Nyíregyháza önmagában is komplex élménykínálattal rendelkezik. A város építészeti értékei és kulturális látnivalói, kiegészülve az egészségturisztikai objektumokat tömörítő, folyamatosan fejlődő Sóstógyógyfürdővel egy olyan komplett attrakcióegyüttest hoz létre, amely többnapos látogatásra ösztönöz. A térség vallási (zarándok) turisztikai központja Máriapócs, emellett a stratégia nevesíti Nyírbátort.

A vármegye fejlesztési koncepciója érinti Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyével összehangolt fejlesztési célokat, eszerint:

- Mindkét vármegyét érintő közlekedési fejlesztések összehangolása: közös álláspont kialakítása és egységes képviselése szükséges. Területei:
 - közútfejlesztés: a tokaji elkerülő út megépítése;
 - vasútfejlesztés: a 80-as számú vasúti fővonal 160 km/h sebességre fejlesztése;
 - közösségi közlekedés összehangolt fejlesztése a turisztikai, oktatási, munkaerő mobilitás célú forgalom tekintetében;
 - kerékpárutak összehangolt fejlesztése;
 - szennyvízkezelési kapacitások felmérése, a meglévő adottságok (gazdasági tevékenység, kulturális, turisztikai, lakossági), műszaki állapotok figyelembevételével.
- Gazdaság területén:

- a körforgásos gazdaságra való átállás támogatása, ezzel összhangban az ipari szimbiózis együttműködések szorgalmazása;
 - a digitális gazdaság nemzetgazdasági jelentőségére tekintettel a Digitális Jólét Program és annak részeként elkészült stratégiákba, programokba való bekapcsolódás során a megye határon átnyúló digitális ökoszisztémák kialakításának ösztönzése;
 - kutatásfejlesztési és innovációs kooperációk ösztönzése.
- Közös turisztikai termékfejlesztés és marketing: Mindkét vármegye számos turisztikai attrakcióval és szolgáltatással rendelkezik, így összefogással olyan turisztikai programcsomagok alakíthatóak ki, melyek komplementer jellegüknek köszönhetően olyan turisztikai vonzerőkre építenek, melyek nem egymás versenytársaiként, hanem komplex, integrált csomagban léphetnek a célközönség elé – kiemelten a 429/2020. (IX. 14.) Korm. rendeletben kijelölt Tokaj és Nyíregyháza turisztikai térség vonatkozásában, tematikusan pedig a természet alapú aktív turizmus területén.

Illeszkedés az Országos Területrendezési Tervhez

A Tokaji Borvidék Helyzetértékelése részletesen vizsgálja az OTTrT Tokaj-Hegyalja specifikus vonatkozásait, a koncepció ezek figyelembevételével készült. Kiemelendők az átfogó célokkal való koherencia szempontjából az alábbiak:

- Fenntartható területhasználat biztosítása a területfelhasználás rendszerének megfelelően,
- környezeti fenntarthatóságot és mobilitást biztosító elkerülő utak, kerékpárútvonalak kijelölése,
- a világörökség és világörökség-várományos területek vonatkozásában a világörökségi értékek védelme,
- a tájképi szempontból kiemelten kezelendő területként a tájjelleg megőrzendő elemeinek, elemegyütteseinek, valamint a tájképi egység és a természeti adottságokhoz igazodó hagyományos tájhasználat helyi jellemzőinek figyelembevétele,
- országos ökológiai hálózat övezetre és a szőlőterületekre vonatkozó előírások figyelembevétele.

5. A TERÜLETFELHASZNÁLÁS ALAPELVEI

A borvidék területét a 4/2020. (V. 29.) önkormányzati rendelettel elfogadott Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegye Területrendezési Terve, valamint az Országos Területrendezési Terv szabályozza.

Az Országos Területrendezési Terv a borvidékre vonatkozóan célirányos előírást nem határoz meg, mivel arra a területrendezéssel összefüggő jogszabályok nem adnak lehetőséget.

A Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Területrendezési Tervben egyedileg meghatározott övezetként került szabályozásra a településhatáron átnyúló, együtt tervezendő térség övezete, ezen belül a Tokaj-hegyaljai történelmi borvidék kultúrtáj világörökségi helyszín területe. A vármegyehatáron, településhatáron átnyúló, együtt tervezendő térség övezetére az alábbi előírásokat határozta meg:

A Tokaj-hegyaljai történelmi borvidék kultúrtáj világörökségi helyszín területére – mint vármegyehatáron, településhatáron átnyúló, együtt tervezendő térség övezetére – vonatkozó sajátos rendelkezések:

- a) A normában definiált egyeztetést valamennyi érintett település, a Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács, a világörökségi gondnokság és a hegyközségi tanács egy-egy delegált tagjából álló Településrendezési egyeztetési fórum keretében, legalább a dokumentáció kidolgozás során, továbbá a véleményezés során a partnerségi egyeztetés keretében kell megtenni.
- b) A településrendezési eszközöket a térség adottságaira alapozott, összehangolt tartalommal kell elkészíteni, a Tokaj-hegyaljai történelmi borvidék kultúrtáj világörökségi helyszínre és védőövezetére vonatkozó Világörökségi Kezelési Tervben szereplő korlátozási-védelmi-tiltó-megőrző javaslatok érvényesítése mellett.
- c) Új hétvégi házas üdülőterület nem jelölhető ki.
- d) A Tokaj-hegyaljai történelmi borvidék kultúrtáj világörökségi helyszín szőlőterületeit, a településrendezési eszközök készítése, felülvizsgálata, módosítása során, olyan mezőgazdasági területfelhasználási egységbe kell sorolni, ahol csak a szőlőtermesztés, borászat, borturizmus épületei létesíthetők, és ahol a telek legalább 80%-a a hegyközség által igazolt szőlőterület.

A térségi szerkezeti tervben a közlekedési infrastruktúra hálózat fejlesztési elképzeléseit tartalmazza. A Tokaji Borvidék területét három fontos tervezett térségi főúthálózati elem érinti,

melyek egyben települési elkerülőutak is:

- Tokaj (39. sz. főút) – (Tiszanagyfalu (38. sz. főút)),
- Sárospatak (37. sz. főút) – Cigánd (381. sz. főút),
- Ináncs (3. sz. főút) – Abaújszántó (39. sz. főút).

A koncepció megvalósításához kapcsolódó fejlesztések során, a természet-hagyomány-modernitás elvein túl, a területek átalakítása során az alábbi területhasználati szempontok érvényesítésre kell törekedni az OFTK-ban rögzített területfelhasználási elvekkel összhangban:

- 1) A Világörökségi címhez kapcsolódóan a világörökségi magterület- és pufferzóna védettségét szem előtt tartó területhasználati módok kialakítása, az épített környezet és településeképek megóvása és felújítása, valamint barnamezős területek hasznosítása a zöldmezős területekkel szemben, meglévő épületek hasznosítása.
- 2) A védelem alatt álló természeti területek és értékek védelmét, egyúttal bemutatását célzó, rendkívül körültekintő területátalakítás, amely környezetkárosítás nélkül valósul meg. A Bodrog folyó természet adta lehetőségeinek kiaknázása és a vízfolyás természetességének megőrzése egységében.
- 3) A fenntarthatóság, környezet- és klímabarát szempontok szerinti, innovatív és környezetkímélő területhasználati módokkal, beruházásokkal történő fejlesztések kialakítása, a társadalom és gazdaság fenntarthatóság felé történő egyértelmű terelése (fenntartható közlekedésfejlesztés, az ökológiai lábnyom csökkentése, környezettudatosság javítása, fenntartható gazdasági szektorok és innovatív megoldások előnyben részesítése, különös tekintettel a mezőgazdaságra).
- 4) A helyi és kizárólag Tokaj-Hegyaljára jellemző táji, természeti és kulturális értékek bemutatása, a térség elérhetőségének, hozzáférhetőségének és akadálymentesítésének kialakítása, a helyi társadalom identitásának javítása, a táji értékek iránti felelősség és elkötelezettség javításának növelése.

6. FELELŐSSÉG ÉS INTÉZMÉNYRENDSZER

Ahhoz, hogy a Borvidék a felvázolt jövőkép, a kitűzött célok mentén fejlődjön, az új fejlesztési ciklus projektjei megvalósuljanak, a kiemelt turisztikai térség kimagasló desztinációvá váljon, valamint a Tokaj-Zemplén Fejlesztési Program meghatározott irányvonalai és projektjei létrejöhessenek, a Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács, valamint annak munkaszervezete, a Tokaj Borvidék Fejlődéséért Nkft. lát el rendkívüli feladatokat, szerepük a térség jövője szempontjából kiemelkedő.

Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács 2014 júliusában alakult, célkitűzése, hogy kellő szakértelemmel és helyi beágyazódással, központilag kerüljön koordinálásra a Tokaji borvidéket érintő – annak kiemelt térségi, illetve világörökségi jellegéből fakadó – fejlesztések összessége.

A Tanács tagjai a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közgyűlés elnöke és egy további képviselője, a Tokaji Borvidék Hegyközségi Tanácsának elnöke, a turizmusért felelős miniszter képviselője, területfejlesztés stratégiai tervezéséért felelős miniszter képviselője, az európai uniós források felhasználásáért felelős miniszter képviselője, a kormányzati stratégiák kidolgozásának támogatásáért felelős miniszter képviselője, a területrendezésért felelős miniszter képviselője továbbá a vidékfejlesztésért felelős miniszter képviselője.

A Tanács törvényből fakadó hatásköre a térség gazdasági, környezeti vizsgálata és értékelése, a Tokaji borvidéket érintő ágazati fejlesztési tervek és programok véleményezése, valamint a kormányhatározathoz igazodva társadalmi, gazdasági és környezeti helyzetét és a realitásokat figyelembe vevő, közösségi részvételen és egyeztetésen alapuló területfejlesztési koncepciójának és programjának elkészítése. A munkaszervezet részben költségvetési támogatásból, részben pedig saját bevételeiből működik, központja Tokajban, fióktelepe Budapesten van.

A területfejlesztési koncepció és program kidolgozását és más közös területfejlesztési feladatokat a térségében a Tanács lát el. A Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács ennek keretében:

- Vizsgálja és értékeli a kiemelt térség társadalmi és gazdasági helyzetét, környezeti állapotát, adottságait, a vizsgálatok során felhasznált információkat és a vizsgálatok eredményeit a területi információs rendszer rendelkezésére bocsátja;
- Az országos fejlesztési és területfejlesztési koncepcióval összhangban kidolgozza és a területfejlesztés stratégiai tervezéséért felelős miniszter útján a Kormánynak elfogadásra benyújtja a kiemelt térség területfejlesztési koncepcióját,
- Előzetesen véleményezi az országos, valamint a kiemelt térséget érintő ágazati fejlesztési koncepciókat és programokat;
- Figyelemmel kíséri az operatív programok kiemelt térségben jelentkező feladatainak végrehajtását, külön döntés alapján közreműködik azok végrehajtásában.

A Tokaji borvidék átfogó fejlesztésének feladata megköveteli, hogy a munka során a térség összes érintettjével, illetve az érintettek reprezentatív képviselőivel együttműködjön. A partnerek közül a legfontosabbak közé tartoznak a térség településeinek polgármesterei, akiknek tapasztalatát,

véleményét, a jövővel kapcsolatos elképzelését – legalább az általuk vezetett település, de sokkal inkább a térség egésze kapcsán – a Tanács kiemelten figyelembe veszi. A településvezetők mellett fontos a közigazgatás helyi és térségi vezetőivel történő kapcsolattartás, továbbá a fejlesztésekben érintett területeken – többek között köznevelés, szakképzés, felsőoktatás – működő állami és nem állami feladatellátókkal való együttműködés.

A Tanács számára kiemelten fontos a helyben található oktatási intézményekkel történő együttműködés, hiszen a térség fejlődése szempontjából is kiemelt jelentősége van annak, hogy a fejlesztések következtében bővülő munkaerőpiac által igényelt magasan képzett szakember réteg rendelkezésre álljon. A települések egyéni lehetőségeinek feltárása és megismerése kiemelten fontos a jövő fejlesztési irányaihoz való alkalmazkodás szempontjából. Kiemelt feladat, hogy a 2021-27-es fejlesztési időszakban rendelkezésre álló európai uniós forrásokból a Tokaji borvidék fejlesztései összehangoltan, egymást erősítve és kiegészítve valósuljanak meg.

Prioritást élvez az európai uniós forrásokból megvalósítandó fejlesztési projektek kidolgozása, a pályázati és végrehajtási folyamatok koordinálása, valamint hazai költségvetési forrásokból megvalósuló programok (így a Tokaj-Zemplén Fejlesztési Program) és projektek tervezésének és megvalósításának koordinálása. Döntő fontosságú a folyamatos kapcsolattartás az egyes operatív programok irányító hatóságaival, a fejlesztésekkel érintett településekkel, valamint a kedvezményezettekkel.

A Világörökségi Gondnokság feladatai

Az UNESCO Világörökségi Bizottsága a „Tokaj-hegylajai történelmi borvidék kultúrtáj” megnevezésű világörökségi helyszínt HU-1063 számmal 2002-ben vette fel a Világörökségi Listára, kulturális kategóriában, 2012 óta az ország első és jelenleg még egyetlen történelmi tájja minősített térsége, a 27 település teljes közigazgatási területével műemléki védelem alatt áll. Világörökségi státuszát a szőlőtermesztés és a borászat tájképfőmáló ereje mellett az ehhez szervesen kapcsolódó építészeti karakterének is köszönheti, mely a kivételes gazdagságú pinceállományában, a helyi sajátosságokat mutató épületeiben, település-struktúrájában egyaránt megnyilvánul. A Tokaj világörökségi terület magterülete 8 települést (Bodrogkeresztúr, Bodrogkisfalud, Mád, Mezőzombor, Szegi, Tállya, Tarcál, Tokaj) és 6 világörökségi objektumot (Ungvári pincék (Sátoraljaújhely), Rákóczi pince (Sárospatak), Gombos-hegyi pincesor (Hercegkút), Kőporosi pincesor (Hercegkút), Oremus pincék (Tolcsva), Tolcsvai Bormúzeum pincéi (Tolcsva)) foglal magában.

A világörökségi terület világörökségi gondnoksági feladatainak ellátására 2015. augusztus 14. hatállyal a Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács munkaszervezete, a Tokaj Borvidék Fejlődéséért Nonprofit Kft. került kijelölésre. A Gondnokságban 2 fő dolgozik. A gondnoksági feladatokat a 2011. évi LXXVII. sz. törvény a világörökségről, határozza meg.

A Tokaj-hegyaljai történelmi borvidék kultúrtáj világörökségi kezelési tervéről szóló 485/2016. (XII. 28.) Korm. rendelet határozza meg az alábbi fogalmakat:

kiemelkedő egyetemes érték: a világörökségi helyszín által megtestesített – az UNESCO Világörökség Bizottsága által ekként elfogadott – érték, amely kivételessége és páratlansága miatt nemzetközi szempontból is kiemelkedő és egyedi kulturális örökségi, illetve természeti jelentőséggel bír, ennél fogva folyamatos megőrzése és védelme az egész emberiség, a jelen és jövő generációi számára kiemelkedő fontosságú.

attribútum: világörökségi helyszínen kiemelkedő egyetemes értéket hordozó tényező, a kiemelkedő egyetemes értéket megtestesítő, kifejező valamennyi dolog, anyagi és nem anyagi jelenség.

A Tokaj-hegyaljai történelmi borvidék kultúrtáj kiemelkedő egyetemes értéket hordozó attribútumai:

- „Ezeréves”, folytonos megújulásra képes szőlészeti-borászati kultúra;
- A 13. századtól folyamatosan épülő pincék, pincerendszerek egyedülálló sűrűsége, a több ezer objektumból álló pince együttes;
- Az egykori mezővárosok láncolatára épülő településhálózat települési, építészeti, tárgyi öröksége;
- Karakteres tájképi együttesek, melyek a sok évszázados tájhasználat, a földtani és felszínalaktani adottságok, valamint az élővilág szinergiájának leképeződései;
- Az élő és élettelen természeti értékek, azaz a biológiai, a földtani-felszínalaktani és a vízrajzi értékek rendkívüli diverzitása;
- A kultúrák évezredek egymásra rétegződését tükröző gazdag régészeti emléktárhely;
- A több száz éve zajló kutatási, gyűjtési, művészi alkotó, mítosz- és hagyományteremtő tevékenység eredményeinek páratlan gazdagsága.

A Világörökségi Gondnokság feladata ezen értékek megőrzése, fenntartása és védelme, illetve ezen értékek átadása a következő generációk számára a fenntartható fejlődés érdekében, különös tekintettel a világörökségi jegyzékbevitel alapjául szolgáló „nagy múltú szőlészeti-borászati

hagyományra és a hagyományos földhasználatnak e különleges – szőlőbirtokok, történelmi települések hálózata és a pincerendszerek együttesében megtestesülő – formájára”. Továbbá a történelmi táj értékteremtő, megújuló képességének erősítése szintén kiemelkedő tevékenysége a Gondnokságnak, új értékhordozók létrehozásának ösztönzése a táj népességeltartó képességének fokozására is tekintettel.

A jelenleg zajló és kialakítandó megújulási folyamatok rendszerszerűvé tétele, kiterjesztése más ágazatokra elengedhetetlen. Ennek fontos megerősítő, szemléletformáló eszköze egy társadalmi szerződés megkötése, melynek keretében a döntéshozó szervezetek, a meghatározó gazdasági szereplők, az önkormányzatokat és civileket képviselő szervezetek, a fontosabb érintett intézmények, a térség véleményformáló személyiségei megállapodnak a jövőre irányuló tevékenységek alapelveiben és az együttműködés fő szabályaiban.

A Világörökségi Gondnokság rövid távú céljai között szerepel a fenntarthatóság és társadalmi tudatosság növelése, az oktatás és ismeretterjesztés közvetítése, az állagmegóvási munkák fejlesztése, a világörökségi területet érintő kezelési módok, korlátozások, tilalmak és támogatások átgondolása régi tudások–szakmák–gyakorlatok a mai kor adottságaihoz alkalmazkodó új életre keltése.

A középtávú célok a térség szellemi örökségére is nagy hangsúlyt fektetnek, mint például a Rákóczi dinasztia kultuszának ismertetése és emlékhelyeinek bemutatása. Többek között a kiemelt tevékenységek közé tartozik a történelmi településközpontok megújítása, a kerékpáros infrastruktúra fejlesztése úgy, mint a turizmus fejlesztési stratégia kidolgozása. Jelentős állami források középtávon történő kihelyezésével várható a további megújulást generáló, jövedelemtermelő, költséghatékony értékmegújítások – helyreállítások, fejlesztések megvalósítása, megalapozva a fenntartható, jövedelmező térségi gazdaság működését.

A következő hét év kiemelkedő feladata a kezelési célú értékleltárak kidolgozása és a megőrzési állapot megtartásához szükséges feltételek megteremtése, a leginkább veszélyeztetett érték-hordozók fennmaradásának biztosítása és a fenntartható örökséggazdálkodás rendszerének felépítése.

Kiemelt tevékenység a borvidék településeit lefedő települési főépítészeti hálózat kialakítása és működtetése. A főépítészek ellátják a települések területén a településképet alakító beavatkozások előzetes konzultációját, szakmai támogatást nyújtanak az épített örökség elhanyagolt vagy pusztulóban lévő elemeinek hasznosításához és helyreállításához, olyan beavatkozásokat kezdeményezhetnek, amelyek az általános települési és tájképi értékek kiemelését, kedvezőbb

megjelenését szolgálhatják. A főépítészeti hálózat jelentős szerepet kaphat a térség egészén, a településcsoportokon belül az ismeretterjesztésben, az építészeti örökséggel kapcsolatos tudás átadásában – legyen szó akár a döntéshozók tájékoztatásáról, akár az építészeti-vizuális vagy a hon- és térségismereti nevelés iskolai intézményrendszeren belüli feladatairól.

A Tokaji borvidék jellegzetes építményei a pincék, melyek mezőgazdasági műemlékeknek is tekinthetők, hiszen már a XVI. századtól a borkészítés, majd érlelés és tárolás, raktározás nélkülözhetetlen építményei voltak. A pincék a bortermeléshez kapcsolódó munkakultúra hosszútávon fennmaradt elemei, amelyek felmérése (állapot, struktúra, elhelyezkedés), megőrzése és állagmegóvása egyre nagyobb kihívást jelent. A folyamat egyik alaplépése a borvidék pincéire vonatkozó pincekataszter elkészítése, amely egy 3 dimenziós térképpel kiegészített adatbázist foglal magába.

Tekintve, hogy a Tokaji borvidék használatban lévő és használaton kívüli pincéi sok szempontból veszélyeztetettek (felszíni beavatkozások, közlekedési terhelés, közművezetékek átépítése, növekvő belterület beépítettség, vízelvezetés, fásnövény gyökérzet elburjánzása stb.).

A pincék hasznosítását befolyásolhatja a tulajdonviszonyok tisztázása. A pincék közvetlen környezetének (természeti és épített) rendezése is kiemelt feladat. Törekedni kell a történelmi pincék, pincerendszerek környezetében az évtizedes, elavult légvezetékek, kábelek, tartóoszlopok kiváltására, elsődlegesen rejtett, földkábeles hálózatokkal.

A pincéket összekötő közlekedőutak, sétányok közvilágítását, a pincehomlokzatok- és bejáratok megvilágítását alacsony kandeláberekkel, alacsony fogyasztású, rejtett térvilágítással célszerű megoldani. A járófelületeket természetes, vagy természetes hatást keltő anyagokkal indokolt kirakni.

A sérült, beszakadt pincék rekonstrukciója (homlokzatok, sípok, lejárók, boltozatok, kóstoló és tároló terek) csak eredeti formában, természetes anyagok felhasználásával és beépítésével, magas szintű szakértői munka bevonásával végezhető.

A Tokaj-hegylajai bányászati tevékenység hosszú távú jövőképeinek meghatározása és az ezt szolgáló bányászati stratégiai program kidolgozása, végrehajtásának elindítása a tájkép szempontjából fontos szerepet játszik. Ennek megfelelően a következő feladatok elvégzése nélkülözhetetlen a tájkép védelme érdekében: szükséges meghatározni a világörökségi területen folytatott bányászati tevékenységgel kapcsolatos stratégiai célt, melyhez vizsgálni kell a bányászati tevékenység folytatása mellett és ellene szóló érveket. Továbbá, indokolt felmérni a kitermelt ásványi nyersanyagokra vonatkozó távlati igényeket (e körben korlátozó szempont az országon

kívülre történő értékesítés), azoknak az ország más területén történő kitermelhetőségét, a kitermelési mennyiségek indokolt korlátozhatóságát, a bányászat zavaró hatásainak csökkentési lehetőségeit (figyelemmel a hatályos bányászati jogi szabályozásra), a bányászati tevékenységek áthelyezési, kiváltási lehetőségét (e körben a kompenzáció kérdését), az országban máshol fel nem lelhető, a régióban felhasznált sajátos építészeti alapanyagoknak minősülő ásványi nyersanyagok bányászatának előnyben részesítését.

A helyi és az országos ellátást biztosító bányászat racionalizálása; azoknál a nyersanyagoknál, ahol minőségben és mennyiségben is lehetséges a bányászati tevékenység áthelyezése az ország más részére, ott a kitermelés-csökkentés miatti kieső jövedelem részleges kompenzálása folyamatos átképzési lehetőségekkel a helyi munkaerő számára; a szükséges és a térség társadalmi-gazdasági élete szempontjából hasznos bányászati tevékenységek és helyszínek környezettudatos, a világörökségi értékekre érzékeny, társadalmilag és környezetileg fenntartható, innovatív és adaptív technológiákkal való fejlesztése; felhagyott bányák, bányatelkek folyamatos, komplex tájrehabilitációja.

A Gondnokság nemzetközi szinten is képviselni kívánja a világörökségi területet, tagja a ViTour hálózatnak, amelynek cselekvő résztvevőjévé tervezé válni. A hálózaton belül két munkacsoport alakult: fenntartható turizmus és monitoring. A munkacsoportok kidolgozandó témákat jelöltek ki, amelyeknek a későbbiek során a hasznosíthatósági területeit vizsgálják.

7. A TERVEZÉSI FOLYAMAT, A TÁRSADALMASÍTÁS ÉS LEGITIMÁCIÓ LEÍRÁSA

A tervezésért felelős szerv a Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács Munkaszervezete, a Tokaj Borvidék Fejlődéséért Nkft. volt. A bevonandó célcsoportok körébe azok tartoznak a jogszabály szerint, akik érintettek a tervezési területen. Ennek értelmében az érintettek köre az alábbiak: 1) az üzleti szektor szereplői és érdekképviselői; 2) helyi önkormányzatok; 3) társadalmi szervezetek; 4) a jogszabályban megnevezett véleményezésre jogosultak.

A tervezéskor, különös tekintettel az átfogó, valamint a stratégiai célok meghatározásakor egyértelmű a térségi szereplőket széles körben megszólító és bevonó társadalmisítás használata, hiszen a térségi fejlesztés eredményessége és a sikeresség a „belső”, helyi szereplők bevonásával, az együttműködési készségük mozgósításával és a közös gondolkodás megteremtésével érhető el. Ezzel teljesül az a tervezési szemlélet, melyben különösen fontos a helyi szereplők fejlesztési akarata, a térséggel kapcsolatos jövőképe és együttműködési készsége.

Ezt azért hangsúlyozzuk, mert előfordul, hogy a helyi közösségek nem ismerik részleteiben, és így kevésbé érzik magukénak a környezetükben megjelenő új fejlesztéseket, fontos, hogy természetessé váljon az a gondolat, hogy a létrejövő köz- és magánvagyonot óvniuk és gondozniuk szükséges. Ezért cél, hogy a tervezés és társadalmasítás a térségi szereplők mélyebb bevonásán és együttműködésén alapuló folyamat legyen.

Az elfogadásra kerülő tervet az érdekeltek és érintettek lehető legnagyobb része magáénak, támogathatónak és megvalósíthatónak érezze (társadalmi és politikai támogatottság), kialakuljon a területfejlesztés szereplőinek képessége valódi érdekeik és értékeik azonosítására, artikulálására, prioritizálására, köztük lévő ellentmondások felismerésére és feloldására, érdek- és értékalapú céljaik és fejlesztési szándékaik összehangolására, reális lehetőségeik, képességeik felmérésére. Kialakuljon a kölcsönös bizalomnak egy olyan szintje a döntéshozó hatalom és a terv potenciális végrehajtói, illetve az érintettjei között (minden irányban), mely a végrehajtási folyamat belső kockázatait, akadályait a minimálisra csökkenti, az együttműködésre való nyitottságot, a megvalósításban való aktív részvételi hajlandóságot maximalizálja, a végrehajtási fázis kezdetére kialakuljanak, felhalmozódjanak és konszolidálódjanak a valódi partnerségen alapuló, a döntések következményeivel is számoló, az integrált programokhoz elengedhetetlenül szükséges egyéni és csoportszintű együttműködési képességek, készségek, rutinok.

A Borvidék korábbi dokumentumai felülvizsgálatához és aktualizálásához 2020. év végén megtörtént a korábbi koncepció monitoring jelentésének elkészítése, amely megfelelő alapot nyújtott a térségben történt legfontosabb társadalmi és gazdasági változások áttekintéséhez. A koncepció felülvizsgálatához kapcsolódó legnagyobb kihívás a koronavírusjárvány okozta globális egészségügyi válsághelyzet volt, amelynek következményeként esetünkben a vélemények egyeztetése telefonon vagy online térben történt a térség szereplőivel, véleményformálóival, a települések polgármestereivel.

A tervezés főbb állomásai:

2020. november – december: a 2017-ben elfogadott Koncepció és Program monitoring jelentésének elkészítése; az új koncepció felülvizsgálatának megkezdése a Munkaszervezet keretein belül

2021. január – március: a helyzetértékelés aktualizálása, valamint szakértői interjúk készítése a térségi szereplőkkel; új fejlesztési igények és irányvonalak feltárása

2021. április: a Koncepció új tervezetének előkészítése, véleményező fázis

2021. május 25. a Koncepció és Program társadalmasítási verziójának véglegesítése.

2021. június 24. Konferencia és workshop – a Konceptió és Program, a térség jelen társadalmi-gazdasági helyzetének és jövőképek bemutatása.

A társadalmisítás során a Fejlesztési Tanács munkaszervezete a kötelezően meghatározott véleményező szervek mellett társadalmi egyeztetésre bocsájtja a dokumentumot a térségi szereplőknek, szakmai szervezeteknek és szakembereknek. Az egyeztetésbe bevont szereplőket a társadalmisítási folyamat során nyilvánosan, a térségben széles körben meghirdetésre kerülő, a borvidék helyzetelemzéséről szóló, a változásokat bemutató konferencia és workshop keretében szólította meg a munkaszervezet (2021. június 24-én). Ezt követően került sor a társadalmisítás szélesebb körű kiterjesztésére, az állami és egyéb szervezetek történő véleményezésére, amelyek átvezetésére 2021 szeptemberében került sor.

A társadalmi vita fontos eszköze az elektronikus nyilvánosság, így a munkaszervezet honlapján lehetőség volt a térségfejlesztési koncepció megtekintésére, annak véleményezésére minden érdeklődő számára.